

Jørgen Mejdahl

Tvis sogn

- og dets beboere

Bogen »Tvis sogn og dets beboere« er udgivet
af Tvis sogns menighedsråd i 1987 med støtte fra:

SPAREKASSEN

Anonym giver i Tvis
Jens Jensen, Murer og Entreprenør A/S
Holstebro Bank
Vestjysk Bank
Lions Club, Holstebro
Holstebro Kommune

Sats: corner sats, Herning
Tryk: AN-bogtryk, Holstebro
Indbinding: Rounborgs grafiske hus, Holstebro

© Jørgen Mejdahl

INDHOLD

Festdag i Tvis.....	9
De høje herrer 9 - Den nye præst 10.	
Prins Buris' gave	11
Helligkilden 11 - Gudevi 12 - Byggeplaner 13 - Buris Henriksen 13 - Den uheldige helt 14 - Folkesagn 14 - Liden Kirsten 16.	
Munkenes kloster	17
Den sikre dal 17 - Navnet Tvis 19 - Kloster i 400 år 19 - Nedgangstider 20 - Birkeret 20 - Abbederne 22.	
Kirke på øen.....	23
Genbrug 23 - Klosterkirkens hjørne 23 - Ombygget ridehus 25 - Kirkegården 26 - En kærlig hånd 26 - »Lidet interessant kirke« 27 - Herskabsstolen 29 - Lysestagerne 29 - Altertavlen 30 - Kirken nedrives 30 - Forfald 32 - Fredning 32.	
Adeligt gods	34
Oluf Munk 34 - Kirkeejer 34 - Havesyg og grisk 35 - Arvestrid 36 - Ulfeldt'erne 37 - Claus Ulrich Mormand 38 - Trolle og Grubbe 38.	
Herregården.....	39
Fallit 39 - Jens Hvass 39 - Herregård 41 - Ladegården og møllen 41 - Peder Gedsted 42 - Studedrift 43 - Godset slagtes 43 - Rytterhest 44 - Gården flyttes 45.	
Series pastorum	46
Sjusket kirkebog 46 - Hyppige præsteskit 47 - Lille Møller 48 - Sick-historier 49 - Pastor Schmidt 50.	
Skole og degn	51
Unyttigt med skole 51 - Amalielyst 53 - Frydenlund 53 - Nye skoler 55 - Hingebjerg skole 55.	
Fæste og hoveri.....	56
Ingen landsby 56 - Forsvundne skove 57 - Landgilde 58 - Nye gårde 58 - Ufred og plyndring 59 - Riget fattes penge 59 - Ny matrikel 60 - Hoveri 60.	
Selveje	64
Hvordan får de råd? 64 - Befolkningstallet stiger 65 - Fæstehusmænd 66 - Sogneforstanderskab 66 - Fattigforsørgelsen 67 - Fattighus ved Tingager? 68 - Hvem skal betale? 68 - Vejene i sognet 70 - Krisen kradser 72 - Mejdal gør sig gældende 73 - Kommunesammenlægningen 74 - Mejdal sogn 74.	

Lauralyst	75
Ladegård 75 - Gården omdøbes 77 - Bluhme 77 - Smith 79 - Christensen 79 - Sønderby 80.	
Tvis by.....	81
Stationsby 81 - Kirken 84 - Kirkehuset 88 - Tvis Andelsmejeri 88 - Købmanden 91 - Bageren 92 - Centralen 92 - Frisøren 93 - Skomageren 93 - Slikbutikken 93 - Trikotage 94 - Købmanden 94 - Værket 94 - Blomster og post 96 - Høkerforretningen 96 - Missionshuset 96 - Brugsen 97 - HAG 98 - Slagteren 98 - Tvis station 99 - Ledvogterhuse 100 - SAJYKA 101 - Smeden 101 - Sognegården 101 - Kaffe og blødt brød 104 - Slagtehus på Klostervej 105 - Købmand på Smedegårdvej 105 - Edelweiss 105 - Grillbar på Smedegårdvej 106 - Vognmænd 106 - Muremestre 107 - El-installatør 107 - Sparekassen 108 - Gråkjær Staldbyg 108 - Tvis Køkkener og Garderobeskabe 108 - Damefrisører 109 - Tvis centralskole 110 - Plejehjemmet 111 - Stadion og hal 112 - Fjernvarme 112 - Ændret struktur 112 - Lokalplanen 114.	
Foreningerne	115
Indre Mission 115 - KFUM og KFUK 116 - FDF og PPF 117 - Ungdomsforeningen 117 - Idrætten 117 - Tvis amatørerne 119 - Tvis Borgerforening 120.	
Lauralyst jorder	122
Skovbolig 122 - Fuglsang 122 - Tvis fritidshjem 122 - Lauralund 123 - Lilleskov 123 - Nørrevang 124 - Elmely 125 - Højbo 126 - Felletoft 126 - Banestrup 126 - Toftegård 127 - Højmark 127 - Barnemordet i Tvis 128 - Motivet 129 - Peter Sabroe 130 - Bækkehøj 131 - Engbæk 131 - Engholm 132 - Lerbæk 132 - Svanholm 132 - Vejlund 132 - Moselund 134 - Gertrudbæk 134 - Kildevang 134 - Søndervang 135 - Tvis hønseri 135 - Tvis planteskole 136 - Laulund 136 - Vejager 137 - Føniksminde 138 - Pelsdyrfarmen Tvis 138 - H.C. Andersen traktor 138.	
Tvislund	139
Gården 139 - Nørgård 139 - Søndergård 142 - Vestergård 145 - Østergård 146 - Meldgård 146 - Nygård 147 - Skolen på Nørgård mark 148 - Østerlund 149 - Hedegårdhus 150 - Hedegård 150 - Kabbels 151 - Lillelund 151 - Frydenlund 153 - Baunhøj 153 - Løghøj 154 - Sønderlund 157.	
Hingebjerg	158
Pe' Tyskers hus 159 - Hingebjerg 159 - Hingebjerg skole 160 - Nørremark 161.	
Tvis kloster mark.....	162
Tvis mølle 162 - Mergelleje 167 - Kommunalt eje 168 - Dambruget 169 - Tviskloster 170 - Tuta Valis 170 - Østergård 171 - Enggård 171 - Bakhus 173 - Siggård 174 - Melftoft 174 - Bakgård 176 - Mølved 178 - Sommerdal 179 - Kragdahlus 179 - Sønderbæk 179 - Hjørvig 180 - Huldahl 182 - Moesgård 183 - Dalhus 184 - Klosterhus 184 - Vejhus 185 - Tingager 185 - Rosenly 187 - Amalielyst 187 - Vesterager 188 - Lindballe 188 - Mejdal møbler 190 - Dueholm 190 - Nyholm 190 - Munkholm 192 - Burisholm 192.	
Uglkær	193
Over Uglkær 193 - Mosehuset 195 - Uglkær 195 - Neder Uglkær 196 - Virkelyst 197.	
Smedegård	198
Sønderbak 201 - Toustrup 202 - Dalby 204 - Fæstehus 204 - Lundsbjerg 204 - Vestager 204 - Lykkens Prøve 205 - Solvang 205 - Granly 206 - Guldager 207 - Lergrav 208 - Rosenlund 208 - Grønlund 209 - Nyborg 209 - Bækkelund 210 - Nørlund 211.	

Majgård	212
Øster Majgård 212 - Lille Majgård 213 - Sønder Majgård 214 - Damtoft 216 - Majgårdhus 216 - Forundringshuset 216.	
Halgård.....	217
Nørre Halgård 217 - Sønder Halgård 219 - Øster Halgård 221 - Villemos 223 - Vidtskue 223 - Halgård skole 223 - Vester Halgård 228 - Ellegården 228 - Fjald 228 - Husmandssted 229 - Højvang 230 - Højlund 230 - Halgård smedie 232 - Halgård købmanden 232 - Halgård tømrer 232.	
Nybo	233
Nørre Nybo 233 - Peterslyst 234 - Godthåb 234 - Gl. Skovlund 234 - Ny Skovlund 235 - Metalskolen 235 - Sommerlyst 235 - Virkelyst 236 - Vester Nybo 237 - Sønder Nybo 237 - Øster Nybo 238 - Brohuset 239 - Nybolejren 240 - FDF/FPF 240.	
Munkbro	241
Jægersborg 242 - Neder Munkbro 243 - Fredens hvile 244 - Højgård 244 - Kibæk 246 - Ny Kibæk 248 - Stentoft 249 - Stokvad 250 - Stokvadhus 252 - Fredslund 252 - Grønback 253 - Øster Grønback 254 - Vester Grønback 255 - Langmosehus 256 - Lille Grønback 256 - Skærpendal 256 - Vibholm 258 - Vibholmhus 261 - Kragbæk 262 - Øster Kragbæk 262.	
Skautrup.....	264
Den vestre gård 264 - Vester Skautrup 266 - Nørre Skautrup 267 - Over Skautrup 268 - Den østre gård 268 - Neder Skautrup 270 - Munkedal 270 - Haurtoft 272 - Sønderhus hus 273 - Vinghuset 274 - Skautrup skole 274 - Hedeager 275 - Sparretoft 276 - Skautrup mølle 278 - Holmgård 279 - Tvis traktorværksted 280 - Lille Skautrup 280 - Sønderis 281 - Spangsmose 282 - Spangsmosehus 282 - Ny Spangsmose 283.	
Soels	284
Store Soels 284 - Lille Soels 285 - Lundager 286 - Lykkens Prøve 288 - Søjborg 289 - Birkholm 289 - Højlund 290 - Ny Soels 290 - Højager 290 - Solglimt 290 - Vestertoft 290 - Tvis gamle kro 291 - Mordet i Tvis gamle kro 292 - Pågribelsen 292 - Stærke ord 294.	
Haurids.....	295
Sønder Haurids 296 - Lundager 298 - Nedergård 299 - Hauridshus 299 - Høvids 299 - Vester Høvids 300 - Øster Høvids 302 - Sønder Høvids 304 - Laulund 305 - Damtoft 306 - Øster Høvids hus 306 - Øster Høvids aftægtshus 306 - Sønderborg 307 - Hedelund 308.	
Uhrlund	309
Nørrelund 310 - Skadborg 311 - Østerlund 311 - Vesterlund 312 - Lille Uhrlund 313 - Morre 314 - Sønder Morre 315 - Nørre Morre 316 - Morreholm 316 - Øster Morre 318 - BM-Silofabrik 318 - Vester Morre 319 - Lille Morre 320 - Morrehus 320.	
Gedbo	321
Store Gedbo 321 - Lille Gedbo 323 - Aalykke 324 - Skovly 325 - Aabjerg 325 - Aagård 327 - Damgård 327 - Fyrly 328 - Gedebolund 328 - Gedbo skole 328 - Fæstehus på Lille Gedbo mark 329 - Wolle Svenskers hus 329 - Fæstehus på Store Gedbo mark 329.	

Langeland	330
Grydholt 330 - Mellem Grydholt 332 - Knudsensminde 333 - Vester Grydholt 335 - Bjerrehus 336 - Højberghus 337 - Fæstehuse 337 - Brejnholt 338 - Øster Brejnholt 340 - Vester Brejnholt 340 - Brejnholt skole 341 - Søren Saxens hus 342 - Lindholt 343 - Gl. Lindholt 344 - Ny Lindholt 345 - Pilgård 346 - Øster Gedbo 347 - Gardingården 347 - Bakhus 347 - Blaakær 348 - Damtoft 348 - Meldtoft 349 - Tusholt 350 - Gl. Tusholt 351 - Ny Tusholt 351 - Toftkær 352 - Bakkely 353.	
Ejendomsregister	354
Kilder og litteratur	357

FORORD

Til »Tvis sogn og dets beboere« er anvendt såvel trykte som utrykte kilder. Utrykt kildemateriale er studeret på Rigsarkivet og Matrikelarkivet i København, Landsarkivet i Viborg samt på museet, lokalhistorisk arkiv, biblioteket og tinglysningskontoret i Holstebro. Tak skylder jeg personalet på de nævnte institutioner for hjælp og imødekommenhed. En speciel tak til museumsdirektør *Torben Skov* for adgang til Holstebro Museums materiale fra prøvegravningerne ved Tvis kloster i 1978 og den efterfølgende udstilling på museet, samt til bibliotikar *Erik Falsig*, Holstebro lokalhistoriske arkiv, for hjælp med fremskaffelse af billedmateriale.

Bogens ejendoms- og personalhistoriske afsnit bygger på studier af kirkebøgerne fra Tvis sogn, folketællingslister, skøde- og panteprotokoller samt - for de sidste 50 års vedkommende - på mundtlig meddelelse til forfatteren. Tak til alle de mange personer i og uden for Tvis, som villigt har ladet sig interviewe, og som venligt har stillet privat materiale til rådighed. Uden denne velvilje havde det ikke været muligt at bringe oplysninger helt frem til 1987.

To afdøde lokalhistorikere ønsker jeg at mindes ved udgivelsen af denne bog. Det er *Laurids Vestergaard* og *Henry Rasmussen*. Hver for sig forskede de i Tvis sogns historie, og deres efterladte materiale har jeg draget nytte af. Ingen af dem har jeg kendt personligt, men hvad de samlede og skrev, vidner om en levende interesse for Tvis og det, der rører sig i sognet.

Manuskriptet til »Tvis sogn og dets beboere« er løbende revideret i takt med inddragelsen af ny viden. For talrige udbyttegivende samtaler, for gode råd og retledning, når jeg var på vildspor, og for kritisk gennemlæsning af manuskriptet retter jeg en personlig tak til *Else Østergaard*, *Jens Halgaard*, *Børge Pedersen*, *Ellen Westh* og *Hans Larsen*. Deres lokalkendskab er stort og deres villighed til at hjælpe mig er ikke mindre.

Redigeringen af stoffet er afsluttet den 1. oktober 1987. For den her foreliggende udformning og opsætning af bogen bærer jeg selv det fulde ansvar, også for mulige fejl i det skrevne. Ejendommene i Mejdal-Overgaard og Uhre ejerlav er ikke omtalt i denne bog, men findes i bogen om Mejdal »Fra fæstegård til villa-by«, som udkom i 1985.

At forsyne en sognehistorie som denne med et videnskabeligt noteapparat har jeg ikke anset for hensigtsmæssigt. I stedet opregnes bag i bogen de vigtigste bøger og artikler, som er benyttet ved udarbejdelsen af de enkelte kapitler.

Holstebro i oktober 1987

Jørgen Mejdahl

FESTDAG I TVIS

Ikke en plads var der at få. Helt fra Vinding og Aulum og især fra Nørre Felding var folk strømmet til for at være med ved denne indvielse af Tvis nye kirke. De mere forudseende var kommet ved 10-tiden, mens de, der var gået hjemmefra til sædvanlig tid før en gudstjeneste, knap nok kunne knibe sig til en ståplads.

- Jamen, de stole, der var stillet frem oppe i koret? - Desværre! Lærer Kjerulf Henriksen, som var degn og kirkesanger, oplyste, at de var reserveret til biskoppen og amtmanden og de andre officielle personer. De var samlet ovre hos proprietær Smith på Lauralyst, og om lidt kom de vandrende i fornem procession, som det sig hør og bør ved sådan en indvielse.

Dette var altså Tvis nye kirke! I syv år havde man talt om, hvor den skulle bygges. Sognerådsformanden Christian Nybo ville have den hen i 'sin' ende af sognet, ved Smedegård eller Halgård. I Tvislund mente man, at den burde ligge ved Østergårds krat. Svenning Grønbæk arbejdede for at få den bygget oppe ved landevejen i nærheden af Skautrup mølle.

Så var det, at proprietær Smith i Lauralyst udstykkede en parcel af sin jord og skænkede den til formålet. Og biskoppen i Ribe afgjorde sagen: Kirken skulle bygges på denne grund på bakken øst for Lauralyst. Til gengæld skulle proprietæren have ret til de tre øverste bænke i kirken.

Den var vel ikke meget større end den gamle kirke nede i klosterdalen, men hvor var den dog lys og pæn. Og helt nye bænke at sidde på, selv om man i dag sad lidt klemt, kvinderne til venstre og mændene til højre, som man var vant til.

Den gamle kirke var nu også noget forsømt på det sidste. Og der var slet ikke gjort noget ved den, siden man besluttede at bygge den nye.

Det var nu ikke nyt alt sammen. Altertavlen med de hellige tre konger, der tilbeder Jesusbarnet, stammede fra den gamle kirke. Men hvorfor var Moses og Jesus på sidefløjene malet over med egetræs-maling. Skal det nu være moderne? Prædikestolen med det morsomme billede af hånden, der rækker Bibelen ud fra skyerne, nikkede man genkendende til. Nu begyndte kirkeklokken at ringe. Den måtte bestemt være ny. Sådan havde den gamle ikke lydt. Eller var der fordi klokken nu hang i et rigtigt kirketårn?

Det er en arkitekt ovre i København, der har tegnet kirken, men det er skam Christian, der har bygget den. - Hvem? - Ham Christian Jensen ude fra Østergård i Tvislund. Han har muret kirken, og Hans Mogensen i Vester Skautrup og Christian Pedersen Haurids har udført tømrerarbejdet. Tror du måske ikke vi har folk i Tvis, der kan bygge æ' kierk'?

De høje herrer

Nu skete der noget nede ved døren. Alle rejste sig. Processionen af officielle gæster kom ovre fra Lauralyst. Klokken var et kvarter over elleve, så det var vel ikke for tidligt at komme i gang.

Forrest kom biskop Balslev, høj og rank og i fuld ornat. Hvem skulle tro, at han var 82? Det fortæltes, at Kultusministeriet i København allerede for flere år siden havde sendt en embedsmand til Ribe, for på en pæn måde at lade biskoppen

Billedet på prædikestolen med hånden, der rækker Bibelen ud fra himlen, nikkede man genkendende til.

forstå, at man i ministeriet mente det var på tide, at han gik af, så yngre kræfter kunne komme til. Ham havde biskoppen inviteret op i domkirkens tårn. Mens biskoppen let og ubesværet klarede alle trinene, måtte den ministerielle udsending flere gange standse for at puste ud. - Spørgsmålet om biskoppens afgang blev ikke taget op ved den lejlighed.

Ved siden af biskoppen gik amtmand Dreyer fra Ringkøbing, iført galla. Og dernæst tre af amtets fire provster, herredsfoged d'Auchamp fra Holstebro og en hel del præster fra nabosognene. Den unge præst dér i processionen, var det mon ham, der i dag skulle indsættes her i sognet? Det var det nok. Norup hed han vist. Hvordan mon han var?

Lærer Kjerulf Henriksen bad indgangsbønnen og Fadervor, og efter første salme talte biskoppen og indviede på sit embeds vegne den nye kirke. Han lyste velsignelsen over prædikestol, døbefont og alter, og over de hellige handlinger, som skulle foregå her. Efter endnu en salme trådte provst Bluhme frem foran alteret og indsatte den nye præst, kandidat udi theologi, Carl Vilhelm Marius Norup, som var kaldet til Tvis og Nr. Felling, oplæste hans kaldsbrev og anbefalede varmt den unge præst til menighedens kærlighed og forbøn.

Den nye præst

Så var det den unge præsts tur. Pastor Norup var kun 25 år. Han stammede fra Aalborg, men var vokset op i København. Efter sin embedseksamen blev han huslærer hos proprietær Tranberg i Bækmark i Flynder sogn. Det var her provst Bluhme var præst, og det var ham, der fik Norup til at søge det ledige præsteembede i Tvis. Han var forlovet med proprietær Tranbergs datter, Anna Marie, og de skulle giftes til december, altså godt tre uger efter indsættelsen. Det lød alt sammen lovende.

Nu stod han på prædikestolen. Dagens evangelium var Den blodsottige kvinde. Han prædikede godt, men længe; noget påvirket af provst Bluhme, mente nogle. I bønnen efter prædikenen opfordrede han menigheden til at bede for ham og hans gerning. Så blev der igen sunget en salme, og efter at pastor Norup havde messet foran alteret, sang man til slut »Guds ord det er vort arvegods«.

Klokken var over to, hin søndag den 20. november i 1887, da den højtidelige indvielse af Tvis nye kirke var forbi. Tre stive klokketimer havde det varet. De officielle gæster samledes igen ovre hos proprietær Smith på Lauralyst, og hvem der ikke var indbudt, gik hjem til sit. Det skulle jo også passes.

PRINS BURIS' GAVE

Med kirkens flytning fra klosterdalen op midt i sognet, vendte den tilbage til det sted, hvor vi må formode, at den første gudsdyrkelse i Tvis fandt sted. Navnet Kappel Kiergaard i den østlige udkant af Tvis by fortæller, at der var både kapel og begravelsesplads her, før munkene omkring 1162 kom hertil og byggede kirke og kloster nede i dalen.

Spadserer man ad Hovedgaden ud mod Vestergaard, passerer man ud for nummer 43 en lille løvskov. Den vokser på en høj, der hedder Kapelbakke, og mellem de gamle træer kan man ane et lavt dige, som fortsætter ind i haven på modsatte side af vejen. Dette dige er kirkegårdens afgrænsning mod øst. En egentlig arkæologisk undersøgelse af Kappel Kiergaard er aldrig foretaget, men at det har været begravelsesplads, ved man, for der er opgravet skeletter på stedet.

Helligkilden

Også en helligkilde var der engang i Tvis. Den lå på det areal ved Egevænget, som nu er frilagt, efter at Holstebroegnens Andels- og Grovwareforenings pakhuis er nedrevet. Oprindeligt var det en mark, der hørte til ejendommen Skovbolig for enden af Egevænget. I 1955 købte HAG arealet, lod kilden udtørre og opførte et pakhuis på stedet. Nu har Tvis menighedsråd erhvervet arealet, efter at HAG er flyttet ud på Skautrupvej, for at sikre sig plads i tilknytning til kirke og kirkegård til et muligt kommende menighedshus og præstebolig. Foreløbig er arealet frilagt, så nu er der

håb om, at helligkilden i Tvis kan genetableres eller stedet i hvert fald markeres.

Kilden blev første gang registreret, da lærer Jacob Vilken Nissen i Ramten på Djursland i slutningen af forrige århundrede rejste Jylland rundt og registrerede de jyske helligkilder for Nationalmuseet. I sin indberetning skriver han om helligkilden i Tvis:

- Øst for Avlsgaarden Lauralyst og atter lidt forbi den ny Kirke findes et lille Boelssted i Kanten af Skoven. Stedet kaldes Skovbolig, og nogle Favne syd herfor er en nu næsten sammenfalden Brønd på de flade Agre. Brønden er henved 2 Alen dyb, altid fuld af Vand, som er klar, kold og frisk. Dette Sted er den gamle Helligkilde, som nu har tabt sin Søgning, men førhen drak man af den og tog Vand til at vaske sig med mod alle Slags Sygdomme.

Og Nissen Ramten skriver videre:

- Indtil for nogle Aar siden var Kilden som et Voldhul, men da Hr. Bluhme flyttede fra Lauralyst til Skovbolig, lod han hullet brøndsætte. Brøndsætningen kan paa Grund af løs Bund og Vandmængde ikke holde sig og agtes omsat i denne Sommer (1897).

Såvidt Nissen Ramten. Et voldhul var et hul i marken, hvor omkring der i tidens løb var dannet en lille jordvold, når man ved pløjningen drejede uden om kildehullet. Børge Pedersen, den nuværende ejer af Skovbolig, fortæller, at i hans og hans fars tid var kilden brøndsæt med røde mursten; ofte vandede man hestene ved kilden, som var så vandrig, at det blev nødvendigt at dræne arealet.

Denne sten ligger som trappesten foran Tvis kirke i dag. Den har siddet i fundamentet til Tvis kloster, men måske er den tilhugget af stenmesteren i Tvislund, før munkene kom hertil. Den indhuggede figur er stadig en gåde. Det er ikke noget kristent symbol, men hvad er det så? - Thors hammer?

Gudevi

Helligkilde - begravelsesplads - kapel! Meget tyder på, at vi her står på den oprindelige kultplads i Tvis. På det sted, hvor menneskene måske helt tilbage i hedensk tid dyrkede deres guder, begravede deres døde og søgte kildens rene og helbredende vand. Et højtliggende sted i sognet. Den eneste plet i Tvis, hvor skoven fik lov at stå. Man forgriber sig ikke på det, der er helligt.

De missionærer og munke, der kom til Danmark for at udbrede Kristendommen, var kloge nok til ikke at udslette de gamle gudevi rundt om i sognene. Tværtimod byggede de kapeller af træ og senere kirker af sten ved de gamle kultpladser. De gav kilderne navne efter katolske helgener og tilpassede sig i det hele taget de lokale forhold, så

»hvide Krist« en tid lang blev dyrket side om side med de hedenske guder.

Helligkilden i Tvis hedder ikke noget, siger nogle. Andre, at de har hørt den blive kaldt Gertruds Kilde. Er det den hellige Sankt Gertrud, de rejsendes og især de vejfarendes beskytter og helgeninde, som kilden har fået navn efter? Og har også gården Gertrudbæk, det senere Lauralyst, sit navn efter denne kilde?

At der også stod et kapel, ved vi kun fra navnet Kappel Kiergaard. Hvis der i Tvis som i andre sogne i 1100-tallet var blevet opført en kvaderstenskirke, var der ingen tvivl om, hvor man skulle søge resterne af kapellet. Mange af vore landsbykirker er bygget oven på tidligere kirker og

gudshuse af træ. Da Trans kirke i 1965 blev restaureret, fandt man ved udgravningerne resterne af hele tre træbygninger oven på hinanden, hvoraf den ældste godt kan tænkes at være et før-kristent gudehus.

Byggeplaner

Men hvorfor blev der ikke opført en kvaderstenskirke her i Tvis? Har Tvis-boerne ikke haft planer om at bygge af sten, som man gjorde i nabosognene Felding, Vinding, Aulum og Mejrup? - Det har de sikkert, og planen var uden tvivl, at kirken skulle ligge her midt i sognet. På Kappel Kiergaard har man fundet afhuggede stenflager, som bærer præg af, at en stenmester har været i gang med at bearbejde indsamlede sten fra markerne. Men man har ikke fundet en eneste færdigbearbejdet kvadersten på Kappel Kiergaard.

Er det ikke nærliggende at antage, at det er Prins Buris, der ved at skænke sin gård Tvisel med tilhørende bøndergods til cistercienserordenen er kommet i vejen for rejsningen af en centralt beliggende kirke i sognet? Måske har munkene vundet Tvis-boerne for *deres* plan om at opføre kirke og kloster nede i klosterdalen. Måske har de ligefrem befalet, at de kvadersten, som stenhuggeren var i fuld gang med at tildanne i Tvislund, blev transporteret ned i dalen for at indgå i kloster- og kirkebyggeriet dér. I hvert fald bliver det i de næste 700 år den afsides liggende klosterø ved Tvis-åens udmunding i Storåen, der bliver Tvis sogns centrum.

Buris Henriksen

Prins Buris er den ældste Tvis-boer, vi kender navnet på, så han er nok en messe værd.

Tanken om at blive konge i Danmark har næppe været ham fremmed. Han var nemlig oldebarn af Svend Estridsen og dermed af kongelig byrd. Men det var der nu mange, der var. Stridighederne om Danmarks trone i det 11. og 12.

århundrede hænger nøje sammen med det mildt sagt rodede privatliv, som Svend Estridsen førte. Man skulle tro, at kongen havde sat sig for at befolke, om ikke jorden, så i hvert fald Danmark med sine efterkommere. Der er ikke tal på alle de børn han avlede rundt omkring i riget. Lovformeligt var Svend Estridsen vist nok gift tre gange, men ikke en af de fem sønner, der efterfulgte ham på tronen, var avlet i ægteskab. De var alle fem frillesønner, men hvem moderen var - eller mødrene, for de har muligvis haft hver sin moder - melder historien ikke noget om.

En af de sønner, der ikke blev konge i Danmark, var prins Buris' bedstefar, som også hed Svend. Det var ellers ligeved. Da Erik Ejegod døde i 1103 på en pilgrimsrejse til det hellige land, mente Svend, at nu var det hans tur, så han sammenkaldte jyderne for at lade sig udråbe til konge på tingstedet i Viborg. Men på vej hertil blev han syg. Da han ikke kunne holde ud at sidde på en hest, lod han sig først køre, siden bære af sine mænd. Så opsat på at blive konge var han, at han skal have sagt, at han gerne ville dø, om han blot i tre dage måtte bære kongenavnet. Det nåede han ikke. Inden ankomsten til Viborg var Svend død, og hans bror Niels blev i stedet udråbt til konge efter Erik Ejegod.

Prins Buris' far hed Henrik. På grund af sit dårlige ben blev han kaldt Halte-Henrik eller Henrik Skadelår. Hans kone hed Ingrid Ragnvaldsdatter, og de havde fire sønner: Magnus, Ragnvald, Knud og Buris. Henrik Skadelår ejede en del gods i Jylland, heriblandt gården Tvisel. Han er altså den tidligste navngivne ejer vi kender til den gård, som gav Tvis sogn navn, men om han nogen sinde har boet her, er uvist. Det var denne gård med tilhørende bøndergods, som sønnen Buris Henrikssøn arvede, da Henrik sammen med sønnerne Magnus og Ragnvald faldt i slaget ved Fodevig i Skåne i 1134, og moderen derefter giftede sig med den norske kong Harald Gille.

I kampen om kongemagten i Danmark fulgte den ene blodige handling efter den anden. Mest kendt er striden mellem Svend, Knud og Valdemar. I denne strid stillede Buris sig på Valdemars side, og da denne efter slaget på Grathe hede i 1157 kunne betragte sig som den, der havde magten i hele Danmark, belønnede han Buris for hans hjælp, men han stolede ikke på ham. Da Valdemar den Store i 1162 deltog i et kirkemøde i Frankrig, insisterede han på, at Buris skulle ledsage ham. Han var bange for, hvad Buris kunne finde på af rænker under kongens fravær fra riget.

Intet tyder dog på, at Buris var faldet i unåde, da han i påsken den 24. marts 1163 havde kong Valdemar som gæst på sin gård Tvisel sammen med to bisper, tre abbeder og adskillige stormænd for at bevidne det gavebrev, hvormed han overdrog sin fædrenegård Tvisel med underliggende bøndergods til cistercienserordenen.

Den uheldige helt

Tre år senere hører vi, at Buris deltog i et togt mod venderne. Ved borgen Arkona på Rygen forsøgte han dumdrigt ene mand at ride lige frem mod borgporten, men blev ramt af en sten i hovedet, styrtede af hesten og måtte reddes af sine landsmænd. Allerede under dette togt blev det foreslået at hylde Valdemar den Stores treårige søn Knud som Valdemars medregent og efterfølger for det tilfælde, at der skulle ske Valdemar noget. Men Buris, der var kommet til hæfterne igen, vægrede sig ved det. Han refererede ifølge Saxo til de ulykkelige fejder, der tidligere var opstået mellem far og søn om magten i Danmark. Også ved et efterfølgende møde i Roskilde afviste Buris at anerkende Knud som Kong Valdemars efterfølger.

Valdemars mistillid til Buris voksede, og da han modtog et brev fra Henrik Løve om, at Buris planlagde et anslag mod kongen, fandt Valdemar, at nu kunne det være nok. På et møde for

rigets stormænd i Vordingborg blev Buris anklaget for højforræderi og sat i fængsel i fæstningen Søborg i Nordsjælland.

Buris' videre skæbne omtales ikke hos Saxo, men vi kender den fra kortfattede notater i forskellige krøniker og årbøger, og den er ret dramatisk: Hans øjne blev stukket ud og han blev berøvet sin manddom. Et senere middelalderligt håndskrift fortæller, at Buris efter at være blindet blev holdt som fange på sin gård Tvisel, dog således, at han kunne gå til kirke, hvor han ved sin bøn sonede sin ungdoms forseelser, samt at han tyngt af alderdom omdannede Tvisel med alt sit gods til et kloster.

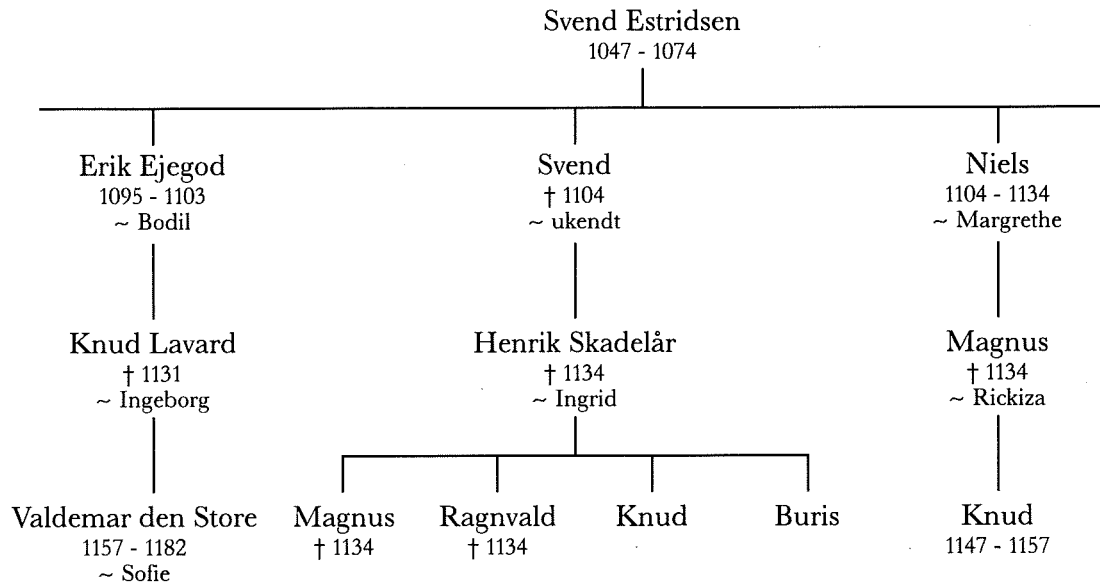
Folkesagn

At den blindede og kastrerede Buris skulle have levet i husarrest på sin gård Tvisel, mens klosterbyggeriet stod på, støttes af flere af de mundtlige overleveringer fra Tvis sogn, som Evald Tang Kristensen samlede i forrige århundrede og udgav i »Jyske Folkeminder«. Her er nogle uddrag, gengivet i den mundtlige form, sådan som Evald Tang Kristensen nedskrev dem:

- Det er ellers en blind munk, der har bygget Tvis Kloster. Han opholdt sig i Tvislund oppe ved Kapelkærregaard og gik så ved en kobberstang derned, mens arbejdet med bygningen stod på. Da den var færdig, ville han have præsten til at bede for sig på stolen, at han måtte få sit syn, destaand han så sin bygning. Det fik han, og så sagde han: det stod til høje middag og stakket herresæde ... (142).

- Der var engang en blind munk, som boede i Tvislund, og han fik i sinde at bygge et kloster og en kirke der oppe ved Tvislund på det sted, som endnu kaldes Kappelkærregaard. Men hvad han byggede om dagen, det blev revet ned om natten. I denne hans forlegenhed blev der kjendt ham det råd af en klog kone, at han skulle få to røde kvier spændt for en framvogn og få dem te'n ad marken med den, og hvor de så fandtes om mor-

Udsnit af Svend Estridsens slægtstavle:

genen efter, dér skulle han bygge hans kirke og hans gård. Det blev på det sted, hvor de står den dag i dag, men klosteret er jo da blevet revet ned. Og den nat, da kvierne blev gjennede af sted, var enhver mand i Tvis sogn oppe for at væрге for sin mark, for ingen ville have dem til at lægge sig derpå og så få bygningerne der. Imens arbejdet stod på, lod munken sætte pæle fra Tvislund og til der, hvor han byggede gården, og så kunne han gå ved en jernlænke langs med pælene derud og tilbage igen uden følgeskab. Da nu det hele var færdigt, så faldt han på hans knæ og bad så mindelig Vorherre om at få sit syn blot en time, for at han kunne bese værket. Hans bøn blev opfyldt, og da han nu så hans kloster, sagde han, te' det stod til sildig middag og til stort uheld for øghøveder og småskifte herskaber, og hvad det sidste angår, da har det sædet, så længe a' har kjendt ... (143 a).

- En munk, der skal have boet på Tvis Kloster,

var blevet forvist hertil af kongen, som havde ladet hans øjne udstikke, og han lod Gjertrudbæk bygge, men gik til og fra byggepladsen ved en jernlænke. Nu har Gjertrudbæk fået navnet Lauralyst. (143 c).

- Det er prins Buris, der har bygget Tvis Kloster, og da han var blind, gik han til og fra arbejdet ved en jernlænke. Da bygningen var færdig, beder han Vorherre, om han ikke nok må se den et øjeblik, og hans bøn blev hørt. Så udbryder han: »Høj middag og stakket herresæde!« Han blev siden ført til Vestervig og dér lænket sådan fast, at han lige kunde nå hen til Liden Kirstens grav. Dér gik han hen hver dag. (143 d).

Beretningen om kirken, der skulle bygges der, hvor kvierne lagde sig, er et vandresagn, som også kendes fra andre egne, for eksempel fra Hjerm sogn. Men historien om den blinde munk, der dagligt fulgte byggeriet og gerne ville se sit værk, kendes kun fra Tvis.

Prins Buris' og Liden Kirstens grav på Vestervig kirkegård.

Det, som munken udtaler, da han for en stund får sit syn igen, er skuffelse over, at bygningen ikke er bygget ganske solret, samt en spådom om, at dens lykke vil blive kort.

At beretningen om den blinde munk i Tvis ikke er noget man har fundet på i nyere tid, viser en indberetning fra 1766, altså godt 100 år før Tang Kristensen indsamlede og nedskrev de folkelige beretninger. I en indberetning til biskoppen i Ribe skriver præsten i Nr. Felding-Tvis, at »herregården Tvis Kloster skal være bygt af grev Buris, hvis øjne bleve udstukne... hvilket er grunden til den tradition, som bønderne endnu ved at sige, at gården er bygt af en blind Mand.«

Liden Kirsten

Ifølge overleveringen blev Liden Kirsten og hendes elsker, Prins Buris, engang i 1100-tallet begravet på Vestervig kirkegård i en fællesgrav, den såkaldte Liden Kirstens grav. Her dvæler de unge brude et øjeblik og lægger efter en gammel tradition deres brudebuket på stenen, når de lykkelige og stemningsfyldte efter vielsen forlader kirken. Liden Kirsten - hvem hun så end var - har ikke som prins Buris nogen tilknytning til Tvis sogn, men vi kan ikke afslutte beretningen om prins Buris uden at berøre folkevisens forklaring på skamskændingen af Buris:

Mens kong Valdemar var på togt mod venderne, lokkede hans onde dronning Sofie prins Buris til at besøge Liden Kirsten, kong Valdemars søster. Da kongen kom hjem, fortalte dronning Sofie sin mand om hans søsters skændsel. Kongen blev vred og befalede Liden Kirsten, endnu samme nat som hun i dølgsmål havde født en datter, at komme til sig, og natten igennem måtte hun træde dansen. Femten riddere dansede hun trætte, og til sidst sprang Valdemar selv i dansen med hende, til hun segnede død om i sit blod. En senere variant af visen lader kongen piske Liden Kirsten til døde. Og forføreren, prins Buris, bliver blindet og skamskændet og lænket i en så lang lænke, at han hver dag kan vandre til Liden Kirstens grav, hvor han så siden blev gravlagt, ikke ved hendes side, men i forlængelse af hendes grav.

I 800 år har krønikeskrivere, folkevisedigtere, menigmand og forskere beskæftiget sig med denne dramatiske historie. Ved den seneste åbning af graven på Vestervig kirkegård i 1962 fik man ved undersøgelser af skeletterne ny viden om de jordfæstede. Det er ikke bevist, men - sammenholdt med den historiske viden man har - er det i meget høj grad sandsynligt, at mandsskelettet er Buris Henrikssøn, den uheldige helt fra slaget ved Arkona, kong Valdemars slægtning, som grundlagde Tvis Kloster.

MUNKENES KLOSTER

Det var i sine velmagts dage prins Buris grundlagde Tvis kloster. Gavebrevet er dateret den 24. marts 1163, »det sjette år efter kong Valdemar blev konge efter Svends og Knuds afgang«, altså fire år før Buris' fængsling og lemlæstelse, da forholdet til Valdemar endnu var tåleligt. I gavebrevet erklærer han, at han skænker sin »gaard, som kaldes Thuissel, som er mig udi min federne arffue till kommet, ... med ald den eyedomb till samme gaard hörde och alle sin tillegelse, som er ager, skouff, engi, fællede, fischevand, møller, husse och queg och alle boeschab« til cistercienserordenen, for at de skulle opbygge et kloster til jomfru Marias ære. Endvidere skænker han Skjerm birk, Fellingeng birk, Hjerm birk og Quistrup birk med »jord, skoffue, engi, fægang, møller, fischevand och andre sin tillegelse«, så det har været en omfattende gave.

Ovennævnte citater stammer ikke fra det originale gavebrev, for det eksisterer ikke mere. Det var skrevet på latin, men blev gudskelov afskrevet i 1434, ligeledes på latin. Heller ikke denne afskrift findes mere, men den er igen afskrevet i 1544 samtidig med, at det blev oversat til dansk. En dansk adelsdame, fru Anne Krabbe, afskrev siden den danske oversættelse, og det er fra hendes afskrift vi kender dokumentet, som senest er blevet udgivet af Holstebro Museum i 1980.

Hele fire gange er gavebrevet altså afskrevet. Det er måske forklaringen på det mærkelige, at der står Skjerm, Fellingeng, Hjerm og Quistrup *birk*. Forskere har ment, at det må være en fejl-oversættelse, at der muligvis skulle stå: gårde. Altså: Skærum gård i Ulfborg sogn, Feldinggård,

måske Krogsdal i Nr. Felding sogn, Hjerm gård (?) og Quistrup gård i Gimsing sogn.

Hvilke motiver mon Buris havde til at skænke fire store gårde med underliggende bøndergods bort til en munkeorden? Med skyldig respekt for al den fromhed og håbet om at få hundredefold igen i det hinsidige, som Buris giver udtryk for i gavebrevet, tør vi nok tilføje: politiske. Kong Valdemar havde i 1158 skænket en del gods ved Limfjorden til cistercienserordenen og stiftet Vitskøl kloster, så Buris har utvivlsomt følt, at han ikke burde stå tilbage for kongen, når det gjaldt om at vinde kirkens gunst. Desuden lå dette gods jo i Jylland, mens landets politiske centrum i stigende grad forskubbedes til Sjælland, så når det endelig skulle være, så ...

Den sikre dal

Det var en genial placering munkene valgte, da de i 1160'erne kom hertil for at opbygge et kloster til jomfru Marias ære: På en lille ø, der dannedes af Tvis Å's to arme, kort før den udmunder i Storåen. Her kom klosteret til at ligge i læ af høje skrænter. I naturlig beskyttelse og i passende afsondrethed. Her var fiskevand lige uden for døren, og åens vandkraft kunne udnyttes til mølledrift. Langs åerne var der frodige enge, og oven for skrænterne var der skov og hede, som kunne udnyttes og dyrkes af de arbejdsomme munke. Stedet kaldte de for 'tuta valis', som betyder 'den sikre dal'. Det er ikke en latinisering af ordet Tvis, selv om det kunne lyde sådan.

Nijalaffu factob og Domb og Jolly domb,
Jeg Bivisius agensig von Herting vnder
Lilude fader og Kyselige Brøder og Jern
Som mit vor aller offer Komma pfall Kring
Bespandte og Naade. Effendi at jeg beglunne
Jeg Mængde pfallig Jett Bræve lob at vor
Mer vad dødne, Disligeste og min fader og
Brøder fastige og V. for pte aff yamy, aff
Lemus Liff, da brøder Jey det aleniste at bliffie
mig aller dummom Karaffige aff Lovit godde
og offer, Quilofet vi ind lagde Veli, den omje
faderne Land. og der for brøder det at vor
mig vngalligste at give mig Jetti Jattige
Lilde Komme vs aff hin vngfallt Mænnen, og
vad dind hande ind lagge mig at higgendafce
Vej; Himmelen, Jæver Jæverfor det
Mell abidreffner vad, Jæver der Jey Vdaff
de Jinyester Som den Brud dummellige
Mildfed Vandige og at gifte min vngfall
Læder Jey offer vor Jæver Jæve Jette
og Jant vnglige Muden Kom or alle Kom
Vard, or Jæve om dæddie Jette alle. Som
or mig Vei min faderne offer vil Komme
at vil Jæddie. Jæder Jette vnglige at Jette
aff Cistercienser. anden, med vil den Cydonie

Navnet Tvis

Tvis havde sit navn, før munkene kom hertil: Tvisel - med to stavelser. Stavemåden varierer i kilderne: Thuissel, Thuis, Thyssel, Tuisz, men ordet kommer af * twīsl, urnordisk: * twīslō, som betyder 'forgrening af vandløb' eller 'delte vandløb'. Måske er det denne betydning af ordet, der ligger til grund for den teori, at Buris' gård, Tvisel, som har givet navn til sognet, skulle have ligget dér, hvor klosteret siden blev opført. Som nævnt placerer folkesagnene fra Tvis om den blinde munk gården i Tvislund, som jo rummer Tvis-navnet, og som ligger i det område, som vi formoder var sognets oprindelige kultplads og centrum. Gården Gertrudbæk nævnes også i folkesagnene. Som vi senere skal se, har Gertrudbæk aldrig været en fæstegård, men derimod klosterets og senere herregårdens avlsgård. Kan det tænkes, at Buris' gård lå her? I hvert fald er det utænkeligt, at munkene som noget af det første har givet sig til at rive Buris' gård ned, medmindre den lå i vejen for deres eget byggeri. Ser vi »strategisk« på det, er de fordele, som munkene så ved at placere klosteret på øen i Tvis Å's udmunding, næppe de samme som en stormand ville tage i betragtning, når han skulle placere sin gård. Og forgrenede vandløb kan man meget vel have haft andre steder i sognet end blot ved Tvis Å's udløb i Storåen. Nok om det!

Kloster i 400 år

De første munke i Tvis kom hertil fra klosteret Herridsvad i Skåne, som regnes for Tvis Klosters moderkloster. De tilhørte cistercienserordenen,

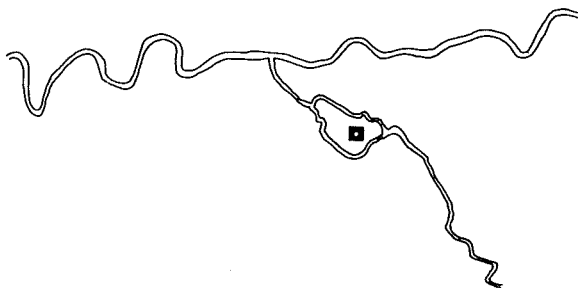
Tvis klostres segl viser jomfru Maria med Jesusbarnet. I randen står: Sigillum Conventus Tuta Vallis.

hvis første kloster lå i Frankrig i Citeaux, der på latin hedder Cistertium. I hen ved 400 år drev munkene klosteret her i Tvis, men vi ved praktisk talt intet om, hvad der rørte sig i og omkring dette kloster. Ud fra cisterciensernes ordensregler og sædvanlige levevis kan vi slutte os til en del, men ud over et par kirkeklokker i Vejrum og Hjerm kirker og muligvis den i Lomborg kirke, som ifølge indskrifterne skal være støbt i eller ved Tvis Kloster, har munkene ikke sat sig synlige spor på egnen. Ingen klosterkrønike eller andre skriftlige kilder er bevaret, som kunne fortælle os noget om dagligdagen, om opgaverne eller om trængslerne.

Jo, trængslerne hører vi lidt om mod slutnin-

- Udi faderens og sønnens og helligåndens navn! Jeg Buris Henriksen hertug ønsker abbed Peder og elskelige brødre af Tvis, som nu er eller skal komme efter, evig beskærmelse og nåde.

Sådan indledes det gavebrev, hvorved prins Buris i 1163 overlod sin gård og sit gods Tvisel til cisterciensermunkene. Det oprindelige gavebrev på latin findes ikke mere, men det blev afskrevet i 1434 og igen i 1544. Samtidig blev det oversat til dansk. I adelsdamen Anne Krabbes kopibog på Det kongelige Bibliotek finder vi denne afskrift af den danske oversættelse fra slutningen af 1500-tallet.

Det var en genial placering munkene valgte for opførelsen af klosteret: På en lille ø, dannet af Tvis Å's to arme kort før den udmunder i Storåen.

gen af klosterperioden, da respekten for klostrene generelt var på retur, og da Tvis Kloster trods sine enorme jordbesiddelser var i økonomiske vanskeligheder. En meget langvarig strid havde klosteret med ejeren af Vosborg om retten til nogle engarealer, de såkaldte Munkehaver, samt en laksegård ved Skærum. Også i Ikast og Aulum sogn havde klosteret nogle ejendomme, som Predbjørn Podebusk på Vosborg hævdede var hans. Striden blev indbragt for kongen, som henviste sagen til biskoppens og nogle bygdemænds afgørelse. I 1506 kom så et forlig i stand: Tvis Kloster skulle have de omstridte ejendomme i Ikast og Aulum, mens Predbjørn Podebusk skulle have engarealerne samt laksegården ved Skærum, som abbeden forpligtede sig til at frafalde kravet på. I Tvis Kloster har man nok ikke været alt for sikker på, at Predbjørn Podebusk ville respektere dette forlig. Derfor stadfæstes aftalen, formentlig på klosterets foranledning, ved et møde i Ribe domkirke den 9. oktober 1516 i overværelse af en stor forsamling af indflydelsesrige personer.

Nedgangstider

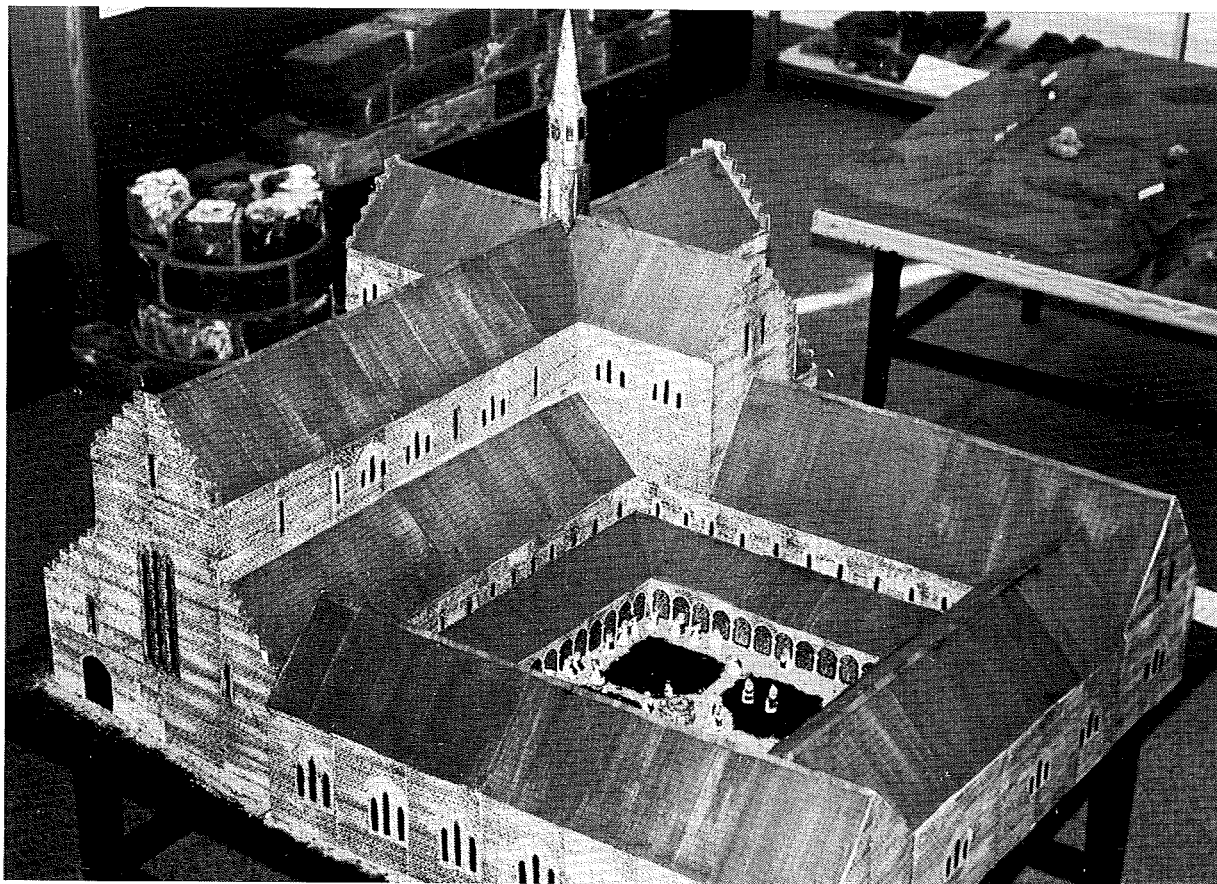
Klosteret havde store jordbesiddelser og hen ved 200 bøndergårde. Så langt mod syd som til Nørre Snede sogn på Vejlekanten, mod vest til Skærum i Ulfborg sogn og mod nord til Quistrup i Gim-

sing sogn, havde Tvis kloster jord og ejendomme. Prins Buris' gods var i tidens løb forøget ved testamentariske gaver fra personer, der som han ville sikre sig en plads i himlen, eller som søgte optagelse i klosteret. Men store jordbesiddelser betød ikke automatisk, at klosteret var rigt.

Udgifterne oversteg efterhånden indtægterne, og det kom så vidt, at klosteret måtte stifte gæld. Den rige laksegård Skærum ved Storåens udmunding i Nissum fjord var, så vidt man ved, bortforlenet allerede i slutningen af 1400-tallet til en hr. Jens Klausen. Og i 1506 noterer lensmand Niels Clemmensen i sin gælds bog, at han har lånt abbed Niels i Tvis Kloster et sort leydisk klæde indtil Sct. Johannes dag, oven i de 24 Mark, »som han var mig tilforn skyldig«. Samme Niels Clemmensen får kort tid efter nogle gårde i Måbjerg i pant for et lån på 300 Mark, og i 1509 får han gården Munktoft i Mejrup sogn i pant for yderligere 200 Mark. I 1517 får han skøde på yderligere nogle gårde i Måbjerg, og i 1525, da Niels Clemmensen er død, får hans søn et brev, hvori abbeden i Tvis Kloster meddeler, at klosteret har opgivet nogen sinde at få det pantsatte indløst, hvorfor det til hans afdøde far pantsatte gods nu må betragtes som hans ejendom.

Birkeret

Klosteret havde fra starten en række privilegier. Allerede gavebrevet indeholder løftet om, at Tvis Kloster skal være friholdt for alle skatter, af hvad art de end kan være. I 1308 stadfæster kong Erik Menved alle »de privilegier, rettigheder, friheder og nåder, som de - det vil sige: munkene i Tvis Kloster - af vore fædre konger i Danmark og hertug Buris, deres første grundlægger, har haft«. Foruden bekræftelsen på skattefrihed fritager kong Erik i 1314 klosterets munke for færges- og toldafgifter: »Vi gør alle vitterligt, at vi har undt og givet hr. abbed og convent af Tvis denne besynderlige (d.v.s. særlige) nåde, at ingen af dette convent skal betale ved noget færgested eller

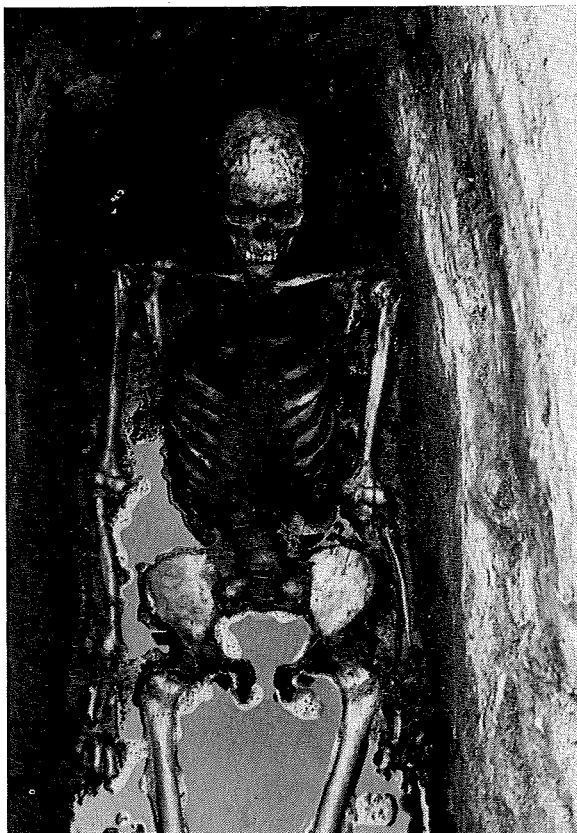
Cisterciensermunkene byggede sædvanligvis deres klostre med fire fløje omkring en lukket gård og med klosterkirken i nordfløjen. Således er Tvis kloster sandsynligvis også bygget. Her modellen af klosteret på Holstebro Museum.

toldsted inden (for) vort rige«.

Den øverste dommer i landet var kongen, men allerede fra slutningen af 1200-tallet fik enkelte klostre overdraget domsmyndighed i en række mindre sager, den såkaldte birkeret. I Erik Menveds brev fra 1308 tildeles således Tvis kloster birkerettighed over klosterets bønder »for 40 Marks sager og de, som her under er«. Denne birkeret bevarede Tvis kloster længe efter, at det blev en herregård. Birketinget afholdtes i det fri på Tvis kloster mark syd for klosterøen. Denne mark kaldes i 1683 for »Tingbache March«, og ejendommene Tingager og Tingagerhus har navn efter dette birketing, der indtil 1775 var retskreds

for samtlige bønder under Tvis kloster gods, uanset om de boede i Tvis sogn eller havde fæstegårde under godset i andre sogne. Klosterets abbed og senere godsets ejer havde domsmyndigheden, men udøvede den som regel gennem ridefogeden eller fuldmægtigen på Tvis kloster, som tillige var birkefoged. Han blev assisteret af en karl på gården, som havde status som birkeskriver.

Birketinget kunne idømme bøder på indtil 40 mark for brud på freden i retskredsens område. Større sager måtte behandles ved Viborg Lands-ting, som da Anna Christensdatter i Tvislund i 1635 ved Tvis birketing blev kendt skyldig i »Throld-Dombs Conster«. En sådan sag mod en

Under gulvet i Tvis klostres østlige korsgang fandt man denne grav i 1978. Det er skelettet af en mand, der ved sin død var mellem 25 og 35 år. Måske en af munkene. Måske en rigmand, der mod gaver til klosteret er blevet begravet inden for klosteret. Menigmand er det næppe.

heks kunne ikke afgøres lokalt, men måtte prøves ved en højere retsinstans. Kun derfor kender vi til den. Fra Tvis birketing er der ikke bevaret tingsprotokoller, hverken fra klosterperioden eller tiden derefter.

Abbederne

Inden for klosteret var det abbeden, der havde det store ord at skulle have sagt. Han blev valgt af konventet, der bestod af klosterets munke, men

hans valg skulle godkendes af biskoppen. At være abbed var en høj værdighed, og man har eksempler på, at klosterabbeder spillede en betydelig politisk rolle, helt op i kongens råd. Abbederne i Tvis har nu aldrig været særligt fremtrædende, hvilket nok hænger sammen med, at Tvis kloster trods de store jordbesiddelser hørte til de mindre klostre.

Vi kender ikke engang den fuldstændige række af abbeder i Tvis. Peder hed den første abbed, som nævnes i Buris' gavebrev, og som formentlig kom hertil fra Skåne. Det er muligvis ham, der var inde i billedet, da der i 1171 skulle vælges ny biskop i Ribe. Han blev dog ikke valgt. Suno hed en anden abbed i Tvis, som nævnes i 1238 og 1245. I sin ungdom havde han været kapellan hos biskop Gunner i Viborg, og som abbed var han leder af Tvis kloster indtil sin høje alderdom. I 1263 nævnes en abbed Niels i Tvis i forbindelse med en strid mellem abbeden i Øm kloster og biskoppen i Århus, hvor de øvrige cistercienserklostres abbeder solidariserer sig med kollegaen i Øm. I 1322 nævnes på ny en abbed Niels i Tvis, men det kan næppe være den samme.

I år 1400 hed abbeden Laurentius, og i 1434 på ny en, der hed Niels. Det var denne abbed Niels i Tvis, der lod gavebrevet og privilegiebrevene afskrive. Abbed Christiern kender vi fra indskriften på kirkeklokken i Vejrum, der er støbt i 1485. Abbed Christiern var abbed allerede i 1461 og beklædte embedet endnu i 1499. I 1503 hed abbeden minsandten igen Niels, vist nok Niels Andersen. Hans navn nævnes på kirkeklokken i Hjerm, der er støbt i 1507. Det var denne abbed Niels, som lånte penge af lensmanden Niels Clemmensen, og det var ham, der havde al balladen med Predbjørn Podebusk. Han blev efterfulgt af klosterets sidste abbed, Anders Andersen, vist nok i 1522.

KIRKE PÅ ØEN

Turister, der besøger Tvis klostertomt, bliver ofte skuffet. De venter at finde ruiner som ved Æbelholt kloster i Nordsjælland eller Øm kloster ved Ry, hvor man kan iagttage bygningernes grundformer og indretning samt - hvis man har lidt fantasi - kan fornemme, hvad der stod her engang.

På Tvis klostertomt er der næsten intet over jorden, som giver grundlag for sådanne forestillinger. Og de tre videnskabelige prøvegravninger, som gennemførtes i 1885, 1923 og sidst i 1978 har ikke skabt fuld klarhed over klosterets udstrækning og indretning.

Genbrug

Hvis så Tvis kloster bare havde fået lov til at forfalde. Men på et ikke kendt tidspunkt - muligvis i forbindelse med klosterkirkens nedbrydning i 1698 - har man ulykkeligtvis sat sig for at rydde op. Og det er sket så grundigt, at store dele af fundamentet er fjernet, formentlig med genbrug for øje.

Kvadersten og mursten var ikke sådan at få fat på i Vestjylland, så Tvis klosters ejere har solgt ud af byggematerialer for at stive den vaklende økonomi af. Så langt væk som til Engbjerg kirke ved Harboøre har man i tiden efter 1698 transporteret mursten fra de nedbrudte klosterbygninger i Tvis: Så ruinerne af Tvis kloster sidder i dag som genbrugte byggematerialer i ældre kirkelige og verdslige bygninger i Vestjylland.

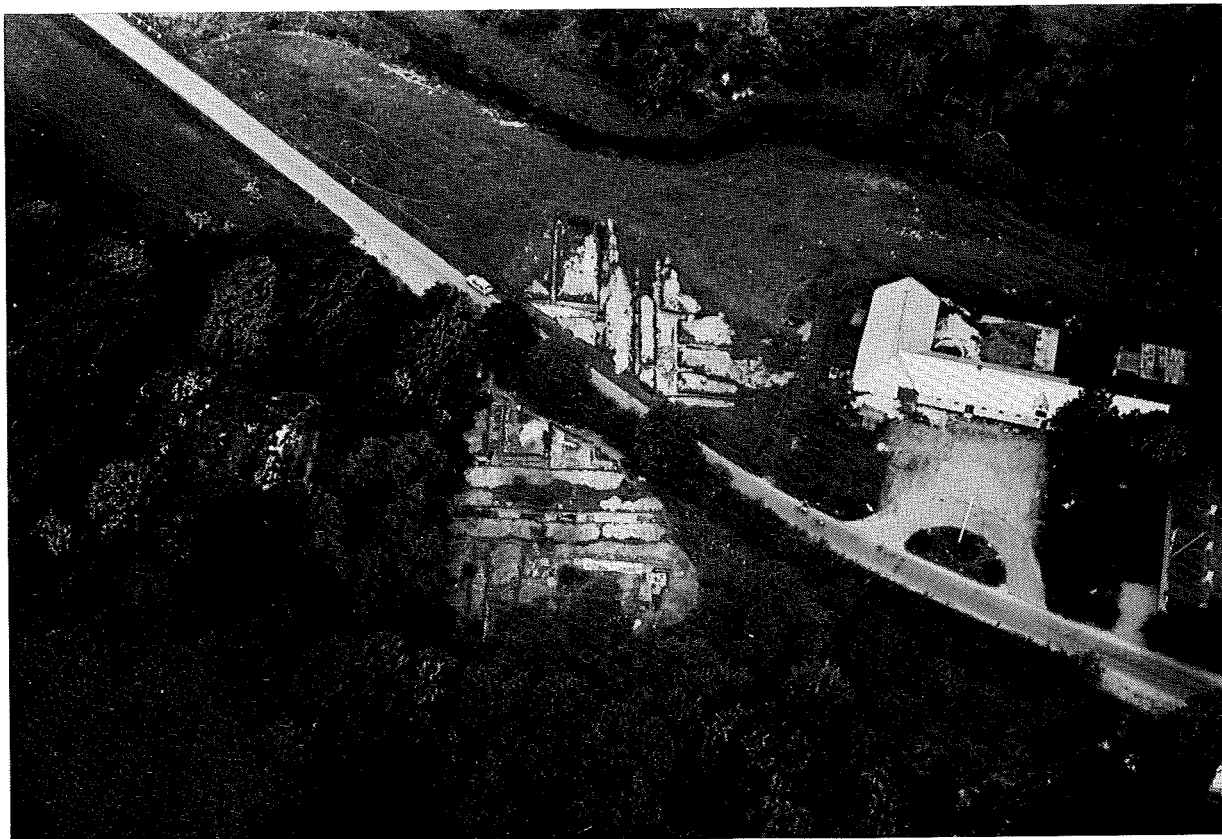
Klosteret lå midt på øen, og den asfalterede Tvis Møllevvej går i dag desværre skråt hen over

fundamentet til den gamle klosterkirke, hvad der ikke gør det lettere at foretage undersøgelser på stedet. Sædvanligvis bestod cistercienserordenens klostre af fire fløje, som var forbundet med hinanden, så de dannede en lukket, nærmest firkantet klostergård. Langs indersiden af de fire fløje løb en overdækket gang, som var åben ud mod klostergården i midten, den såkaldte korsgang. Sådant var Tvis kloster sandsynligvis også bygget.

Klosterkirken udgjorde klosterets nordfløj, ved man, og det er Peter Fridrich Suhm, der i sin Danmarkshistorie fra 1800 hævder, at det var en stor og prægtig bygning. Hvor stor den var, forsøgte museumsinspektør Henry Petersen fra Nationalmuseet at finde ud af ved prøvegravningerne i 1885. Han fandt resterne af klosterkirkens nordmur og kunne følge den knap 22 meter på begge sider af vejen, men han fandt ikke kirkens afslutning, hverken mod øst eller vest. Derimod fandt han resterne af en parallelløbende væltet mur, som han antog for at være klosterkirkens sydmur, men han fandt ikke denne murs fundament. I det hele taget var pladsen så grundigt gennemgravet og mange af fundamenterne opbrudt, så det ikke var til at se, hvor lang og bred kirken havde været.

Klosterkirkens hjørne

Ved parkeringspladsen foran kirkegårdsdiget ved Tvis kloster ser man i dag hjørnet af klosterkirken. Det blev frilagt i forbindelse med de prøvegravninger, som blev gennemført i 1978 under ledelse af museumsdirektør Torben Skov. Ved dette

De prøvegravninger Holstebro Museum gennemførte i 1978 blev foretaget på begge sider af Tvis Møllevvej, der er anlagt skråt hen over klosterkirkens fundament. Til højre ses den nuværende Tvis mølle gård og til venstre mellem træerne på kirkegården anes fundamentet til Tvis gamle kirke.

arbejde genfandt man fundamentet til klosterkirkens nordmur. Det bestod af granitsten, der i enkelte tilfælde var tilhugget til kvadre, og oven på fundamentet var muren opført i teglsten. Også klosterkirkens væltede sydmur genfandt man. Fundamentet til denne mur kunne man ane som en 1,5 meter bred rømningsgrøft i profilvæggen, så ud fra denne iagttagelse vurderede man kirkens bredde til 20-22 meter. Om kirken har haft en kortilbygning i den østlige ende, har udgravningerne ikke klarlagt, men selv uden en mulig kortilbygning har kirkens længde været cirka 48 meter. Til sammenligning er Tvis nuværende kirke inklusive koret 22 meter lang og 9 meter bred.

Den kunne altså stå fem gange inde i klosterkirken. Det siger lidt om, hvor stor klosterkirken var.

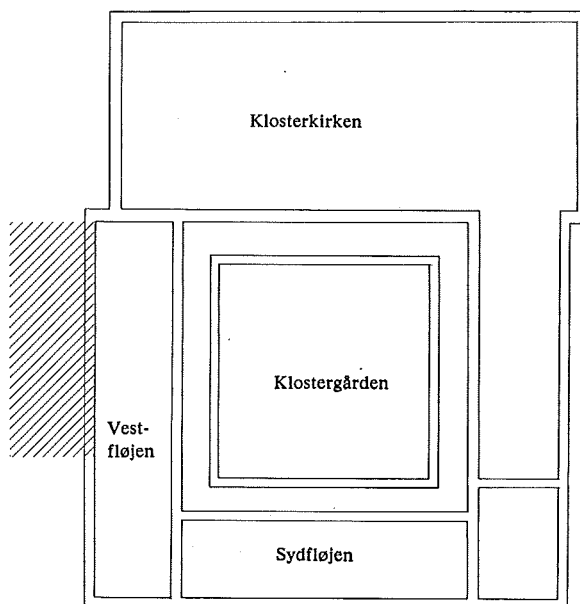
Hvor stærkt forfalden klosterkirken i nordfløjen var 150 år efter reformationen, kan vi kun gætte på, men det må have været slemt, siden Anne Dyre på Tvis kloster kan få kongens tilladelse til at rive den ned og indrette en ny i en anden del af hovedgården. At det for hende gjaldt om at finde den billigste løsning, er der ingen tvivl om, men når hun tilmed får kongens velsignelse til det, kan det kun skyldes, at også andre har anset det for den eneste udvej, hvis Tvisboerne fortsat skulle have deres egen sognekirke.

Ombygget ridehus

Inde på den fredede Tvis kirkegård markerer en lav beplantning og en mindesten i dag det sted, hvor Tvis kirke stod fra 1698 til 1889. Ingen tvivl om, at det er kirken, der her er markeret. Det har man tilmed fotografier, der beviser. Men det er tvivlsomt, om denne kirke var indrettet i vestfløjen af det gamle kloster, således som der står på mindestenen.

Ved Holstebro Museums prøvegravninger i 1978 konstaterede museumsdirektør Torben Skov, at denne kirke i den hidtil formodede vestfløj lå en bredde længere mod vest, end den skulle gøre, hvis Tvis kloster som andre cistercienserklostre har haft en blot nogenlunde kvadratisk klostergård. Bemærkelsesværdig er også den iagttagelse, som museumsinspektør Henry Petersen fra Nationalmuseet gjorde i 1885, altså få år før kirken blev nedrevet, nemlig at kirkens østmur var bygget i middelalderlige munkeskifter, mens vestmuren og begge endemure, selv om de var bygget på sokkel af hugget kampesten med skråkant, var nyere og i hvert fald ikke bygget i Middelalderen. Torben Skov har derfor udkastet den teori, at østmuren i den bygning, som Anne Dyré lader indrette til kirke i 1698, er identisk med vestmuren i klosterets oprindelige vestfløj.

Men hvor stammer det fra, at kirken skulle være indrettet i klosterets vestfløj? Det står i Trap: Danmark. Allerede i førsteudgaven fra 1859. Og det er formentlig af den grund, at lærer P. Storgaard Pedersen i sin beskrivelse fra 1915 af Tvis kloster uden videre går ud fra, at sådan er det. Men i sin indberetning til Nationalmuseet fra august 1885 skriver museumsinspektør Henry Petersen: »Kirken er ifølge danske Atlas en fløj af herregården Tvis kloster (min fremhævelse), der indrettedes til kirkebrug i 1698«. Og i Pontoppidans danske Atlas fra 1769, som Henry Petersen henviser til, hedder det: »Sognekirken er nu en grundmuret længde af borgegården (igen min

Så lige og vinkelrette som vist på denne formodede grundplan over Tvis kloster var murene selvsagt ikke. Men planen giver et indtryk af, hvor stor klosterkirken i nordfløjen var i forhold til de øvrige tre fløje og til den senere indrettede kirke, hvis grundplan er vist skraveret vest for klosterets vestfløj.

fremhævelse), som til samme brug er apteret og indviet«.

Det skal indrømmes, at de to udsagn ikke udelukker, at det *kan* være klosterets tidligere vestfløj, der først er indrettet til en del af herregården eller borgegården, og som i 1698 indrettes til kirke. Men hør så, hvad præsten Damianus Knudsen i en indberetning til biskoppen i Ribe skriver i året 1766: »Tvis kirke er en liden kirke uden tårn, bygget i syd og nord, i hvilken ende alteret står. Bemeldte hus har ikke været andet end et ridehus, indtil det i 1698 med kongelig allernådigst tilladelse blev til kirke indviet, efter at den forrige store kirke tillige med gården ved tidens ælde var nedfalden«.

»- har ikke været andet end et ridehus«! Hvis det var klosterets oprindelige vestfløj, mon så ikke præsten havde skrevet det? Biskoppen beder

netop stiftets præster om at indberette alt vedrørende deres sogne, som kan tjene til belysning af Ribe Stifts historie. Og præstens bemærkning om, at »den forrige store kirke tillige med gården ved tidens ælde var nedfalden«, kan vel kun tolkes således, at klosterkompleksets bygninger siden reformationen har ligget mere eller mindre ubenyttet hen, med undtagelse af klosterkirken, og senere er blevet ryddet, men netop *ikke* har været indrettet til verdslige formål.

Kirkegården

Kirken blev taget i brug i foråret 1698. - Dom. Miherii, den 8. Majj, døbte jeg i Tvis nye Kirche Jens Stochvad hands datter, kaldet Lisbet, skriver præsten i kirkebogen. Og samme måned »copulerede« han Peder Lauridsen Hingebjerg med Maren Madsdatter, »som var det første Par (jeg) viede i Tvis nye Kirche«.

Samtidig er pladsen rundt om kirken blevet hegnet med et dige af græstørv og taget i brug som kirkegård. Præsten skriver, at han 16. søndag efter trinitatis 1698 begravede Anders Uhres søn Jens, der var tre år og fire måneder gammel. Og så kommer tilføjes: »Det var det første Liig, som blev nedsat i Tviis nye Kirchegaard. Tilforn begravedes alle Liig af Tviis sogn i Felding Kirchegaard«.

Der har altså ikke før 1698 været begravelsesplads for almindelige Tvisboere på Klosterøen. De begravelser, som Torben Skov ved udgravningerne i 1978 fandt nord og øst for klosterets nordfløj, stammer derfor helt givet fra katolsk tid. Formentlig er det klosterbrødre eller fornemme folk, som har tilkøbt sig en begravelsesplads i eller ved klosteret. Menigmand er det næppe.

En kærlig hånd

Kirken har sikkert fra starten været yderst tarveligt bygget og indrettet. Som enke og ejer af Tvis

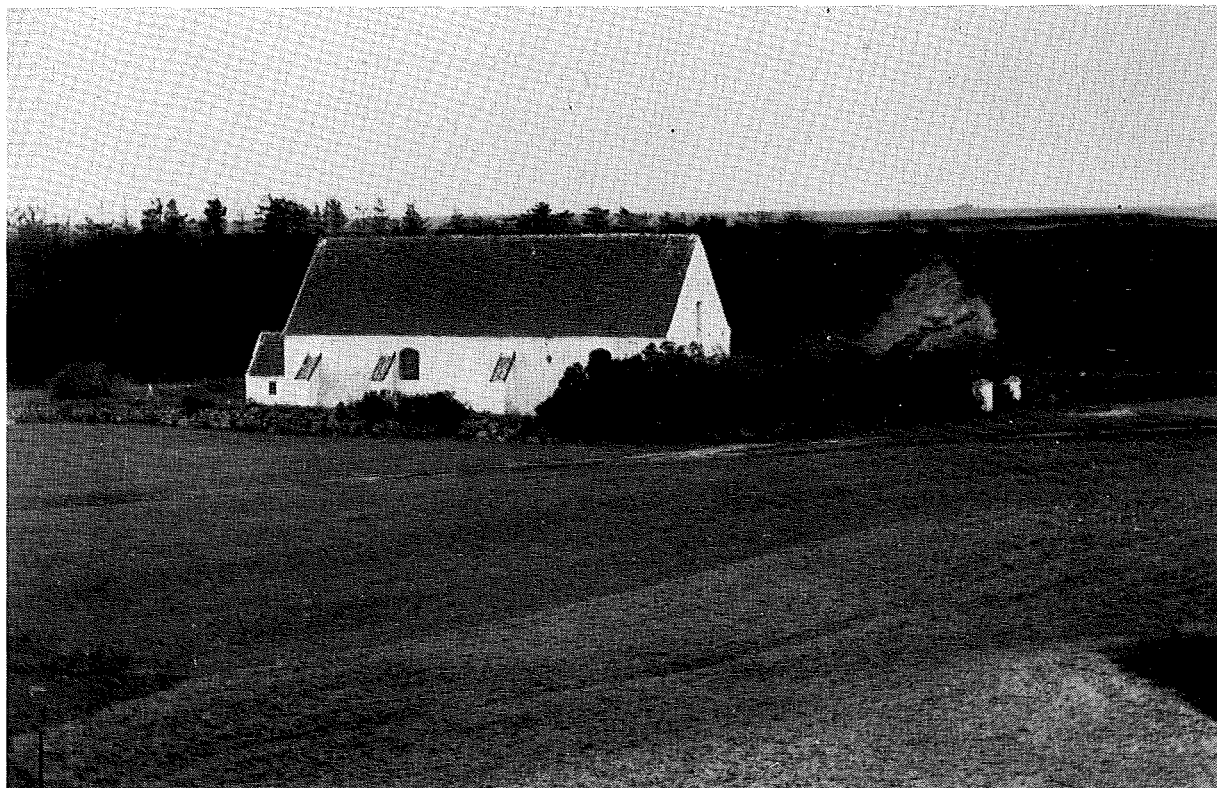
kloster sad Anne Dyre hårdt i det, så hun har ikke ofret mere på kirken end højst nødvendigt. Men indretningen af en ny kirke i ridehuset har åbenbart været en billigere løsning end istandsættelse af den langt større klosterkirke. Heller ikke den følgende ejer af Tvis kloster, købmand Niels Ibsen fra Holstebro, bør mistænkes for gavmildhed mod Tvis kirke. Han gik fallit i 1727, så de kirketiender han fik ind er næppe gået til deres rette formål. Derimod ved vi, at han flittigt solgte ud af byggematerialer fra den nedbrudte klosterkirke for at få sin økonomi til at hænge sammen.

Det er først omkring århundredets midte, da konjunkturerne for landbruget bedrer sig, og Tvis kloster hovedgård bliver drevet af en dygtig ejer, at der ofres noget på kirken. I 1766 hører vi, at kirken er under hovedreparation. Det tidligere ridehus har utvivlsomt trængt til en kærlig hånd, som der står i ejendomsannoncerne i vore dage, hvis der ikke har været rørt ved det i de forløbne knap 70 år. Provst Kynde fra Holstebro er i 1766 på visitats i Nørre Felding og Tvis. Han skriver:

- Som Tviis Kirke i denne Sommer har stået under en Hovedreparation og er saa godt som fra Grunden nyopbygget, men ej endnu ganske færdig eller brugelig, saa skete Visitatsen i Felding Kirke ovenmeldte Dato for Tviis Menighed, og forklarede de tilstedeværende og underskrevne Sognemænd, at de ventede, at Kirken med (det) første skulle komme i brugelig Stand, og var det mestendels allerede forfærdiget Arbejde af den Bonitet, at de gjorde sig forsikrede om, at deres Kirke blev saa god som den aldrig forhen havde været.

Læg mærke til, hvorledes provsten understreger de forsikringer, som kirkeværgerne fremsætter. Selv har han måske nok haft sine tvivl, om der nogensinde blev kirke i Tvis igen.

Men det blev der. Og det skyldes justitsråd Jens Hvass og hans hustru Anna Magdalene Molderup, hvis våbenskjold med rette pryder al-

Kort før nedrivningen i 1889 tog fotograf Vorbeck fra Holstebro dette billede af Tvis gamle kirke, indrettet i et tidligere ridehus til herregården i 1698 og siden næsten fra grunden ommuret. Østmuren med de fire støttemure er formentlig indentisk med det gamle klosters vestmur.

tertavlen i Tvis kirke i dag. »- så godt som fra grunden nyopbygget«, skriver provsten. Og: »Udvendig næstendels nye fra Grunden opmuret«. - *Det* tør siges at være en hovedreparation! Der var ikke meget tilbage af Anne Dyres gamle ridehus efter den omgang.

»Lidet interessant kirke«

Fra denne hovedreparation har vi bevaret oplysninger om kirkens mål: Den var 72 fod og 2 tommer lang og 26 fod bred i udvendige mål, altså godt 22 gange 8 meter. Det er nogenlunde som Tvis nuværende kirke, men kun en brøkdel af den tidligere klosterkirke, som var næsten lige så

bred som denne kirke er lang. I det ydre får Tvis kirke ved denne hovedreparation det udseende den har indtil nedrivningen i 1889.

- En simpel Bygning, uden Al Architectur, af Muursteen, med eens Høide heelt igjennem, fladt Loft og Tegltag, uden Taarn.

Sådan karakteriseres kirken i førsteudgaven af Trap fra 1859.

- Men så lidet interessant denne Kirkebygning end er, bidrager den sit til at give dalen dens Karakter og fastholde Erindringen om Stedets hellige Betydning gennem Aarhundreders Række, skriver Henry Petersen i sin indberetning til Nationalmuseet, da han besøgte kirken i 1885, fire år før nedrivningen.

På et af de få fotografier, som findes af kirken, ses at den var hvidkalket, og at østmuren støttes af fire murede piller. I sydgavlen var der et våbenhus, og over døren hang kirkeklokken i et glughul på samme måde, som vi ser det i Nørre Felding kirke i dag. Klokken var meget lille, ikke større end de sædvanlige herregårdsklokker. Den bar årstallet 1745 og indskriften »Soli Deo Gloria« - Gud alene æren. Det er ikke en af den gamle klosterkirkes klokker, men en klokke, som Jens Hvass anskaffede i forbindelse med hovedreparationen i 1766.

Efter tidens skik sad mændene i højre og kvinderne i venstre side. Der var siddeplads til godt 150 mennesker, og det var på almindelige søndage rigeligt i det tyndt befolkede Tvis sogn. Kirkebænkene fra dengang eksisterer ikke længere. Det var lukkede kirkestole, og på hver stoledør var der malet et nummer og navnet på den gård, som stolen tilhørte. Der var 18 stole i hver side, og i hver stol kunne der sidde 4-5 personer.

Forrest i mandssiden stod degnens stol. Den var lidt finere end de almindelige kirkestole. På hver side af stoledøren var der anbragt en udskå-

ret kvindefigur, en såkaldt herme, og på stoledøren ses et billede af knokkelmanden, der henter den rige mand. Oven over stod skrevet:

Det hjælper ej
at sige nej
med døden skal vi vandre
al nådens gang
den vej så lang
tillige med hverandre

Degnestolen står i koret i Tvis kirke.

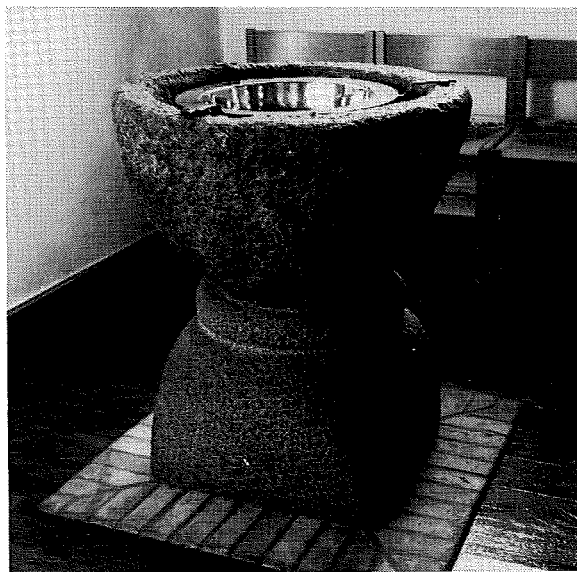
Herskabsstolen

Væk er derimod herskabsstolen, hvor herskabet på Tvis kloster havde deres plads under gudstjernen. Vi kender den kun fra en præsteindberetning, hvori det hedder, at den var »indrettet oven over de gemene stole« i kirkens højre side, smukt proportioneret, malet og forgyldt samt stafferet med elleve forgyldte billeder.

Denne sikkert ikke helt lille herskabsstol blev i 1817 taget ned og fjernet af Jens Pedersen Søgaard, som på det tidspunkt ejede Tvis kloster. Det var efter at bønderne sammen med ejendomsretten til deres gårde havde købt kirketienden, og kirken følgelig tilhørte sognebeboerne og ikke ejeren af Tvis kloster. Men Jens Pedersen Søgaard mente, at herskabsstolen tilhørte ejeren af Tvis kloster, så han brød den ned. Det protesterede kirkeværgerne imod. De hævdede, at den hørte til det almindelige kirkeinventar. Sagen gik både til amtmand og biskop og endte i kancelliet. Hvilken afgørelse man her traf, har det ikke været muligt at finde, men herskabsstolen er og bliver borte. Om Jens Pedersen Søgaard har brugt den til dørfyldninger i sin gård eller om han har solgt den, er ikke godt at vide.

Lysetagerne

Af andet kirkeinventar nævnes i 1766 et krusifiks, som hang over kirkedøren. Det var »smukt malet og forgyldt«, skriver præsten. Også muren om-

I mange år stod døbefonten midt for alteret i Tvis kirke. Nu står den i højre side af kirken modsat prædikestolen, hvor tidligere kakkellovnen stod.

kring dette krusifiks var malet og forsynet med indskriften I.N.R.I. - Dette krusifiks befinder sig på kirkeloftet i Tvis kirke. Hvad med at lade det restaurere og ophænge i de nye menighedslokaler, når de en dag står færdige?

På alteret stod to store malmlysestager med fødder, der er dannet af tre siddende løver. Det er formentlig det ældste kirkeinventar vi har tilbage i Tvis kirke i dag. Eksperter mener, at disse malmlysestager stammer helt tilbage fra den katolske tid, det eneste, som kan tænkes at have stået i den gamle klosterkirke, hvis inventar ellers blev spredt for alle vinde.

Døbefonten er ikke slet så gammel. I 1951, da Tvis kirke gennemgik en istandsættelse, fik døbefonten en ny sokkel. Dengang døbefonten stod nede i Tvis gamle kirke, havde den en sokkel, som museumsinspektør Henry Petersen mente var en omvendt søjlekapitel, altså den øverste ende af en søjle. Den kan således godt tænkes at stamme fra klosteret, soklen altså. Men døbefonten som sådan er ikke så gammel.

Altertavlen

Midterpartiet i Tvis kirkes altertavle er et alabastarbejde, der viser de hellige tre konger, der tilbeder Jesusbarnet. Eksperter mener, at det er et nederlandsk arbejde fra omkring 1575, altså fra tiden efter reformationen. Omkring dette midterparti er der senere anbragt fire søjler fra omkring 1625 i renæssancestil. I 1766 bliver altertavlen udbygget med to sidefelter: Til venstre Moses med tavlerne med de ti bud, hvorunder der står skrevet: Loven er given ved Moses. Til højre Jesus, hvorunder der står: Nåden og Sandheden er bleven ved Jesum Christum.

Under midterpartiet står der: Det lys er kommen og Herrens Herlighed er opgangen over dig. Esa. Alle tre indskrifter er skrevet med latinske forgyldte bogstaver, oplyser præsten i sin indberetning fra 1766, og han tilføjer: »Alteret er og smukt malet, rødagtigt af Coleur, med smaa hvidagtige Riller meleret«.

Også topstykket med Jehova-navnet med forgyldte bogstaver på hebraisk, omgivet af gyldne stråler, stammer fra denne istandsættelse i 1766, bekostet af Jens Hvass og Anna Magdalene Molderup, hvis våbenskjolde blev indsat på alterets fløje.

Altertavlen har i dag stort set det udseende den fik i 1766-67, men moden har også spillet en rolle ved de senere istandsættelser. Da Tvis nye kirke blev bygget i 1887, og inventaret flyttet hertil, blev også altertavlen istandsat. Dengang var det på mode, at både møbler og inventar uanset, hvad det var lavet af, skulle se ud som egetræ. Hele altertavlen med de melerede farver, der skulle illudere marmor, blev da malet over. Også Moses og Jesus på sidefelterne forsvandt under et lag egetræsmaalning, hvad der ikke vakte udelt begejstring hos de ældre Tvisboere. Siden skiftede moden igen, og ved en istandsættelse i 1951 blev altertavlen bragt tilbage til sit oprindelige udseende.

Prædikestolen fik også en gang egetræsmaalning,

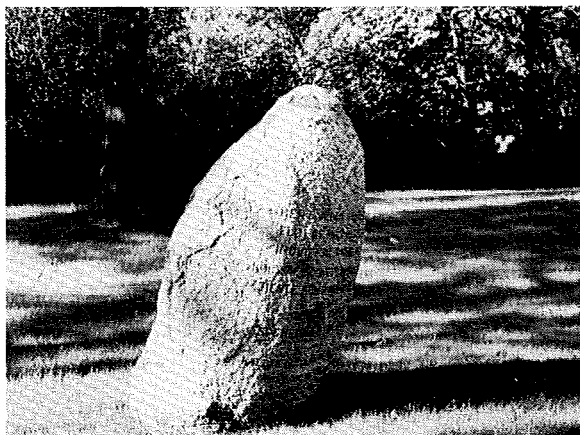
men billedfelterne slap fri. Hvor gammel prædikestolen er, vides ikke, men den er udformet i renæssancestil, og i førnævnte indberetning fra 1766 omtaler præsten de allegoriske billeder i prædikestolens fire felter: I det første felt ses en hånd, der rækkes ud fra skyerne og holder en krone. Nedenunder står korset, og inskriptionen lyder: See korset, det trykker, men kronen, den smykker. I det næste felt holder hånden, som rækkes ud fra skyerne, en bog, og inskriptionen lyder der: Ordets bog for dig tillukkes, når om åndens hjælp ej succes. I det tredje felt holder hånden fra skyerne en hammer, og inskriptionen lyder: Hårde hjerter Diemant lige, vil for Ordets Straf ej vige. Endelig ses i det fjerde felt en pelikan, der hugger sit næb i brystet, mens inskriptionen lyder: Min Jesus selv sit dyre blod, for mig og hver udløse lod.

Kirken nedrives

Den gamle kirke på klosterøen blev revet ned i 1889, to år efter at den nye oppe midt i sognet var taget i brug. Arbejdet blev udbudt i offentlig licitation, og den højstbydende fik det for 80 kroner. Siden har der ofte lydt beklagelser over, at man kunne få sig selv til at rive den gamle kirke ned. Sandheden er, at den ikke var værd at bevare. Ikke kirken. Et stykke af den østre mur var, men ikke kirken. Det var ikke en smuk kvaderstenskirke som den i Mejrup, Aulum, Vinding, Nr. Felding, for slet ikke at tale om den smukke kirke i Holstebro, som man i 1905 fandt på at sprænge bort med dynamit for at give plads for den kirke, der står på kirkepladsen i Holstebro i dag. Den gamle kirke i Tvis i det ombyggede ridehus var ikke smuk, og dynamit var ganske overflødig for at få de mure til at falde.

Men naturligvis bør man altid ved nedrivninger have øje for, om der er bevaringsværdige ting imellem, og det havde blandt andre lærer Henriksen. Han sørgede for, at Nationalmuseet blev

Denne mindsten rejste sogneboerne i 1935 på den fredede kirkegård på det sted, hvor indgangen til den gamle kirke var.

spurgt, om de var interesseret i yderligere undersøgelser ud over, hvad museumsinspektør Henry Petersen havde noteret i forbindelse med prøvegravningerne på klostertomten i 1885. Han fik intet svar. To dage efter at murene var væltet, kom svaret: Nationalmuseet var interesseret i bevarelse af østmuren med munkeskifterne. Men da var det for sent. Lærer Henriksen skrev til Nationalmuseet, hvordan landet lå - eller rettere sagt: hvordan murene lå.

Forfald

Nedrivningen af kirken kan man ikke bebrejde Tvisboerne. Derimod nok, at de ikke med det samme tilsluttede sig lærer Henriksens tanke om at frede den gamle kirkegård, som i 200 år havde været begravelsesplads for sognet. I princippet var man vel enig med ham om; at der burde værnes om stedet, men i praksis fik kirkegården lov til at forfalde, fordi ingen tog sig af den. Træer og buske voksede vildt, væltede træer blev ikke fjernet, ukrudtet bredte sig mere og mere, og også kirkegårdsdiget begyndte at forfalde.

Knud Knudsen i Tvis mølle gård gjorde, hvad han kunne for at værne om stedet og han var flink til at tage kontakt til Nationalmuseet, når

han på de tilstødende arealer, som hørte til hans gård, stødte på sten eller andre opgravninger, som han mente hørte til det forsvundne Tvis kloster. Også en senere ejer af Tvis mølle gård, gartner Hans Fjord, havde stor respekt for fortidsminderne på klosterøen. Det var ham, der indbød Nationalmuseet til de udgravninger, som fandt sted i 1923. Men der var andre ejere, som lod hånt om den slags. En af dem lod raskvæk sine køer græsse inde på kirkegården, som om den var en del af hans ejendom. Da det under første verdenskrig blev et yndet udflugtsmål at tage til Tvis klosterdal, blev der indrettet sommerrestaurations i Tvis mølle gård.

Fredning

I 1918 blev det Tvisboerne for meget. Hvad Tvis mølles ejer driver på sin egen jord, kan man måske ikke gøre noget ved, men Tvis gamle kirkegård skal hverken bruges til græsning for kreaturer eller til affaldsplads. Sogneråd og menighedsråd enedes om at indhegne og istandsætte kirkegården »mod beskadigelse ved gravning, pløjning, fjernelse af sten eller jord, tilkørsel af affald eller anden forstyrrelse af stedet«. Ud over almindelig vedligeholdelse må der ikke foretages ændringer uden tilladelse fra Nationalmuseet. Desværre var det kun kirkegården, som ved den lejlighed blev fredet, ikke arealerne udenfor med fundamentene for klosteret.

I 1932 gennemføres en indsamling for at bevare kirkegården og holde den i stand. Mod nord og øst opføres et muret dige, og mod syd og vest hegnes den med hegustråd. En række graner bliver fjernet fra tomten, hvor kirken stod, og kirkens grundplan bliver markeret med en naurhæk. Hvor alteret stod, opføres en muret talerstol til brug ved de friluftsmøder og gudstjenester, som i nogle år afholdes her. Hvor kirkens våbenhus havde stået, rejses en mindsten, og kirkegården bliver lagt ind under Tvis kirkes vedligeholdelsespligt, hvad den stadig er.

Ved istandsættelsen i 1981 blev den murede talerstol fjernet, mindestenen blev rykket lidt tilbage og hele kirketomten plantet til med vedbend.

I 1920 optalte professor Peter Skautrup, dengang ung student på 24 år, i alt 41 gravminder på Tvis gamle kirkegård. Gravsten, jernkors og et enkelt trækors. I 1952 fandt lærer Esbern Jespersen, Vinding, i alt 27 gravminder, da han besøgte kirkegården. Ved et meningsløst hærværk i 1962 blev 20 gravsten og gravkors væltet, brækket midt over eller slået i tre dele. I 1987 kan man tælle 21 gravsten og smukt renoverede jernkors. Måtte de få lov at stå i fred!

Efter Holstebro Museums prøvegravninger blev der ved Tvis menighedsråds og Fortidsmindeforvaltningens fælles foranstaltning i 1981 gen-

nemført en renovering af den gamle kirkegård. Naur-hækken og den murede talerstol blev fjernet, og kirkens grundplan markeret med en beplantning af vedbend. Mindestenen er flyttet nogle få meter mod syd og en bred gang er anlagt rundt om kirketomten. Kirkegården blev udlagt med græs, og de restaurerede og opmalede jernkors er så vidt muligt anbragt på deres gamle plads. Det blev endvidere besluttet at opstille en orienteringstavle på parkeringspladsen, som kunne give de besøgende et indtryk af klosterets formodede grundplan.

ADELIGT GODS

De sidste 100 år inden reformationen i 1536 var nedgangstider for klostrene. Klostertugten var i opløsning, munkenes arbejdsomhed og fromhed ikke, hvad den havde været, og i 1536 var det slut. Nu var det Martin Luthers lære og ikke paven, der skulle gælde i Danmark. Den katolske kirkes magt og indflydelse var brudt, og kirkens og klostrenes ejendomme blev konfiskeret af kronen.

De få munke, der var tilbage i Tvis, fik lov til at blive boende, hvis de lovede, »at leve kristeligt og prædike det hellige evangelium uden al menneskelig digt og påfund«. Klosterlivet i Tvis fortsatte dog kun et års tid, indtil den sidste abbed i Tvis, abbed Anders, i 1537 forflyttedes til Vitskøl kloster.

Oluf Munk

Kong Christian den Tredje gav Tvis kloster gods som len til adelsmanden *Oluf Munk* for de tjenester han havde gjort, og som han fremover forventedes at ville gøre kongen, hvilket vil sige: låne kongen penge. Ti år senere købte Oluf Munk godset. Tvis kloster blev en skattefri hovedgård. Til gengæld skulle Oluf Munk sørge for, at kongen fik skatter og afgifter af det underlagte bøndergods.

Oluf Munk omtales undertiden som den sidste katolske biskop i Ribe. Sagen er den, at hans farbror, biskop Iver Munk, i 1531 udpegede brodersønnen Oluf Munk til sin efterfølger i Ribe. Men reformationen betød, at Oluf Munk aldrig blev indviet til biskop. En kort tid sad han fængs-

let i København sammen med farbroderen og de øvrige katolske biskopper, men han kom igen i gunst hos kongen, som gjorde ham til lensmand og medlem af rigsrådet.

Som godsbesidder og lensmand blev Oluf Munk umådelig rig. Han var lensmand over Skivehus len, Ålborghus, Lundenæs og Ørum len samt flere mindre forleninger, blandt andet Sct. Hans kloster i Horsens. Af godser ejede han Volstrup med underliggende bøndergods i Hjerm herred, som han overtog efter sin far, landsdommer Mogens Munk. Tvis kloster gods, som han købte af kongen i 1547, var kun et af hans mange godser, og det er et spørgsmål, om han nogen sinde har boet her.

Som lensmand opholdt han sig gerne på Skivehus og som medlem af domkapitlet ved Ribe domkirke boede han på Tårnborghus i Ribe. Men ellers var Volstrup hans foretrukne gods. Det er da også betegnende, at han bestemte sig for at lade sig gravlægge i Hjerm kirke, hvor også hans far var gravlagt, og ikke i Tvis klosterkirke. Tvis klostres forfald og kirkens forfald, der endte med nedrivningen i 1698, er sikkert begyndt i Oluf Munks tid.

Kirkeejer

Ejendomsbrevet på Tvis kloster gods, udstedt den 3. januar 1547 af kongen, Christian den Tredje, til Oluf Munk er interessant. Heri findes nemlig navnene på godsets bøndergårde i Tvis og omliggende sogne, fæsternes navne samt oplysning om, hvad de skulle betale i landgilde.

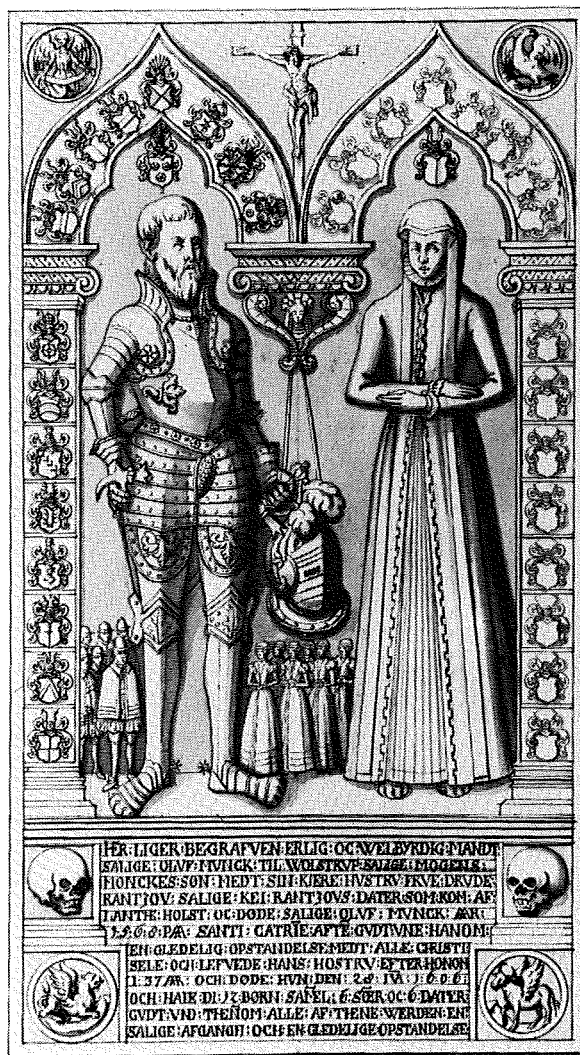
Dette ejendomsbrev - som ikke må forveksles med Prins Buris' gavebrev mange år tidligere — henvises der ofte til i omtalen af de enkelte gårde senere i denne bog. Hvad der derimod ikke nævnes i ejendomsbrevet er kirkerne i Tvis, Nørre Felding, Aulum og Mejrup. Dem mente Oluf Munk også at han havde købt, men det mente kongen ikke. Dog fik han i 1554 »af synderlig gunst og nåde« overladt kirkerne i Tvis og Nørre Felding samt retten til at bestemme, hvem der skulle kaldes til præsteembedet.

Det var nu ikke af kirkelig interesse Oluf Munk var så forhuppet på at få fat i kirkerne, men for at få tiendeindtægterne fra bønderne, som rettelig skulle gå til vedligeholdelse af kirkerne. Det må have anet kongen, for i brevet, hvori han får overdraget de to kirker, understreger majestæten: »- dog så, at han skal holde dennem både ved godt hævnd og bygning eller og lade bygge en kirke der udi birket, hvor det kan være bedst belejliget, som begge sognes folk kunne tilsøge, og dertil lægge en god præstegård, som præsten altid skal bo udi«.

Oluf Munk havde ingen planer om at bygge en ny kirke fælles for de to sogne, men han påtænkte at rive Nr. Felding kirke ned og blev kun hindret deri af kongen, som i 1556 lod Oluf Munk vide, at kirken i Nørre Felding skulle blive stående, »da det skal være en meget skøn kirke, og den ligger ved alfar vei«.

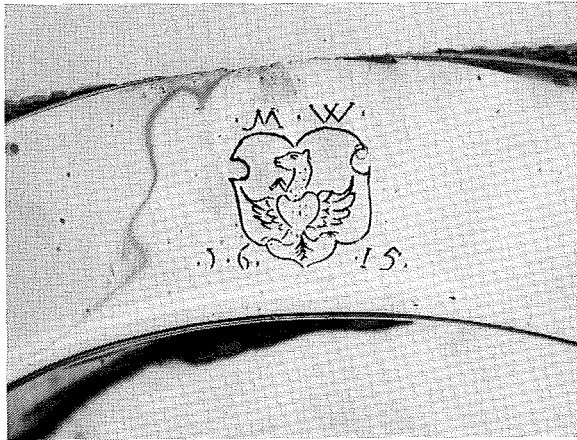
Havesyg og grisk

Han var i det hele taget en hård negl, Oluf Munk. En fæstebonde, som i klosterets tid havde bygget en gård på noget øde jord, måtte af med 2 okser og 4 daler, hvis han ville beholde sin gård. Ydermere forhøjede hans foged denne bondes landgilde. Da bonden så gik til Skivehus for at klage til Oluf Munk over denne behandling, blev han sat »udi Stock og Jærn« i to dage, og da Oluf Munk satte ham fri, skete det med den besked, at han skulle betale, hvad fogeden forlangte, hvis

Da Oluf Munk blev løsladt fra fængslet, krævede kongen, at han giftede sig og satte børn i verden. Det var en af de få kongelige ordrer han efterkom. Han fik seks sønner og seks døtre, som ses i lille format ved Oluf Munks fødder på hans og hustruen Drude Rantzaus gravsten i Hjerm kirke.

han ville beholde sin gård. Bonden vandrede så til Flensborg (!) og klagede sin nød til kongen, som gav sin kansler besked på, at bonden skulle have kongeligt brev på, at hans landgilde skulle være som det var, før Oluf Munk kom til. Men Oluf Munk tog brevet fra kongen, og da denne

Dåbsfadet i Tvis kirke fra 1615 bærer Mogens Ulfeldts initialer og adelsvåben. Dyret i skjoldet er en såkaldt »valrav«, det vil sige halv ulv, halv ørn.

påny henvendte sig til kongens kansler, fik han det råd at søge forlig med Oluf Munk. Det gjorde han, men da han kom hjem, havde Oluf Munks foged jaget bondens kone og seks børn ud af gården. Bonden klagede så igen til Oluf Munk over fogedens behandling, men fik ikke medhold. Han måtte yderligere af med fire okser til Oluf Munk, før »jeg kunne blive hannem kvit«.

Denne tro på, at kongen vil hjælpe den enkelte og yde ham retfærdighed, er karakteristisk for bønderne op igennem tiderne. I dette tilfælde hjalp det altså ikke. Kongen havde selv svært ved at få penge fra Oluf Munk. I 1545 sender kongen ham »et strengt brev«, hvori Oluf Munk får at vide, at nu har han bare at betale kongen på Koldinghus, allersenest 1. nytårsdag, den sum, som han skal give for Tvis kloster.

Også med sine søskende havde den havesyge Oluf Munk stridigheder, blandt andet om godset Volstrup, som han efter deres mening forlods havde tiltaget sig af faderens efterladte bo. Denne sag vandt han, men ved senere processer indgik han forlig med sine brodersønner. Bestandig sager, processer og stridigheder er kendetegnet for denne mand, som døde i 1569 og som ligger be-

gravet i Hjerm kirke tillige med sin hustru, Dru-
de Rantzau, som først døde i 1606.

Allerede mens han levede, blev der digtet et
smædevers om Oluf Munk:

Oluf Munck
Er stift och strunck
Han æder sig feed
Som en anden Geed.
Alle stakarls Føde
Dem ligger hand øde.
Palsgaard i Ribe
Kand hannem ikke rige,
Uden hand faar
Tvis och Tredie hans Gaard.
Guds Tieneres Rente
Och de fattiges Provente
Sluger han som en Ulff,
Kand aldrig bliffue fuld.
Fylder ham ikke Mammon.
Da fylde hannem Dæmon.

Det er unægtelig andre toner end »erlig oc wel-
byrdig Mandt, salige Oluf Munck til Wolstrup«
som der står på hans gravsten i Hjerm kirke.

Arvestrid

Men var der blæst om ham, mens han levede,
blev der ikke mindre ballade, da han døde. Han
havde 12 børn, seks sønner og seks døtre, og der
gik fire år, inden de sammen med moderen blev
enige om, hvem der skulle have hvad. Enige og
enige er nok for meget sagt, men et skifte bliver
der dog holdt i 1573. Enden på det hele bliver,
sagt meget forenklet, at Jørgen og Ludvig Munk
skal have Volstrup og Quistrup, når moderen
dør, mens *Iver* og *Poul Munk* i fællesskab får Tvis
kloster og Krogsdal, som endnu 60 år senere ud-
gør et gods. Dog skal de til enhver tid siddende
ejere af Volstrup og Quistrup have ret til at hente
'ildebrændsel' i Tvis og Krogsdal hede. Som
man kunne vente, førte denne bestemmelse til

fornyet ballade senerehen, da de nævnte gårde ved arv og køb var kommet på nye hænder.

Ulfeldt'erne

Fra 1547 og i de næste godt 150 år er Tvis kloster i forskellige adelige slægters eje: Munk, Trolle, Ulfeldt, Brock, Mormand, von Buchwaldt, Rantzau, Grubbe og Dyre. Mindst et medlem af disse familier har ejet Tvis kloster, undertiden flere på samme tid. Nogle af dem er mere eller mindre kendte skikkelser i Danmarkshistorien, men ikke i egenskab af ejere af Tvis kloster. Det handler man bare med, slås om, arver, gifter sig til, pantsætter. Kort sagt: udnytter.

Det er ikke sandsynligt, at Oluf Munk omdannede klosterbygningerne til beboelse, da han købte godset i 1547. Han havde boliger nok. Og hvem af de senere adelige ejere har villet bo i en munkecelle, spise i refektoriet og have dagligstue i dormitoriet, når de havde andre gårde, der var bygget til beboelse for et herskab? Det er snarere sådan, at der på klosterøen ved siden af klosterbygningerne er opført en hovedgård så rummelig og værdig, at den i perioder kunne tjene som bolig for det adelige herskab, men at det ellers var godsets forvalter, der regerede her. En egentlig herregård bliver først bygget omkring 1750, altså efter de adelige ejeres tid.

Det er meget få spor de skiftende adelige ejere har sat sig i Tvis. Ingen af dem er så vidt vides begravet i Tvis kloster. Om *Børge Trolle* til Trollholm og Tvis ved vi, at han dør i Tvis kloster i 1610. Men han bliver begravet i Roskilde domkirke, og det var jo ikke så lidt finere. *Mogens Ulfeldt*, godsets næste ejer, begravnes i Helligåndskirken i København. Hans tre sønner 'skriver' sig alle til Tvis, men derfor er det jo ikke sikkert, at de nogen sinde har sat deres ben der. *Jacob Ulfeldt* til Tvis nævnes som en af de adelige, der samles i Nykøbing Mors for derfra at bringe sig i sikkerhed i Norge for Wallensteins tropper, der i årene 1627 til 1629 hærger og plyndrer i hele Jylland, så

Alterkalken i Tvis kirke er skænket af Claus Ulrich Mormand og Else von Buchwaldt. Den bærer på foden deres monogram og våbenskjolde.

han må i hvert fald have befundet sig i Jylland. Jacob Ulfeldt altså.

Igen skifter godset ejer to-tre gange i løbet af få år. *Corfitz Ulfeldt* er en af ejerne i disse år. Ikke den Corfitz Ulfeldt, der var gift med Leonora Christine, og som endte som landsforræder i svensk tjeneste. Han her var ejer af godset Selsø på Sjælland. For øvrigt var han admiral, så Tvis kloster og Storåen var nok ikke rigtig noget for ham. Han pantsætter det i 1633 til *Joachim Rantzau* til Putløb for 6000 rigsdaler. De skal tilbagebetales med rente i de næste fire år med 360 rigsdaler om året de første år og det fjerde år resten.

Det klarede han vist ikke, for allerede få år efter er det *Ditlev von Buchwaldt* og hans kone Margrethe Rantzau, der besidder Tvis kloster. Endelig nogle ejere, som både beholder godset i en årække, og som også bor her. Men de interesserer sig mere for Holstebro end for Tvis. I 1643 skænker Margrethe Rantzau et legat på 50 rigsdaler til latinskolen i Holstebro, hvoraf renterne skal uddeles til en »skoleperson, som fører et skikkelig levned«. I 1662 stifter de et begravelseslegat til Holstebro kirke på andre 50 rigsdaler samtidig med, at de køber en begravelsesplads i Holstebro kirke, hvor de siden bliver begravet. Hvorfor ikke

i Tvis kirke, som de selv ejer og som ligger ved siden af deres egen hovedgård? Formentlig fordi kirken allerede i 1660'erne er så forfalden, at man må se i øjnene, at dens dage er talte.

Claus Ulrich Mormand

Deres datter Else er gift med *Claus Ulrich Mormand*. De bor en tid lang på Tvis kloster. Om de også var ejere af Tvis kloster, er kilderne lidt uenige om. Det var de vist ikke, for i 1660 pantsætter svigerfaderen Ditlev von Buchwaldt godset til *Niels Juel* til Boserup, admiral på Bremerholm. Men herskab på Tvis kloster var Claus Ulrich Mormand og Else von Buchwaldt i hvert fald. Derfor har skriveren i matriklen fra 1688 anført ham som ejer.

Folkeholdet på Tvis kloster hovedgård er ikke stort i Claus Ulrich Mormands tid: En ridefoged, som tillige er birkefoged, en karl, som desuden har hvervet som birkeskriver. Derudover en møller, en hyrde, en »fruens pige«, en kokkepige og en pige mere. Besætningen på gården er 6 heste og 12 køer, 8 unge plovstude, 12 ungnød og kalve samt 40 får og 2 svin.

Det kan synes at være et meget lille folkehold til en gård, der i 1664 ansættes til 40 tønder hartkorn, men sagen er den, at gården Gertrudbæk - det senere Lauralyst - siden 1630 har været avlsgård til Tvis kloster hovedgård, og at også Skærpendal og Stokvad hører ind under hovedgårdens takst og derfor ikke er selvstændigt sat i hartkorn.

Trolle og Grubbe

Tvis kloster med mølle, avlsgård og fæstegårde bliver i 1670 solgt til den yngre *Børge Trolle* til Trollholm, og efter hans død i 1676 er det sønnen *Erik Trolle*, der ejer den. Men stadigvæk er det Claus Ulrich Mormand, der driver godset. Efterhånden kniber det for ham at få det til at løbe

rundt. I 1688 ansøger han kongen om eftergivelse af sin rostjenesterestance. Rostjeneste var adelens forpligtelse til at holde en hest i fuld udrustning på adelsgårdene. Denne forpligtelse afløstes efterhånden af en afgift til kongen, og det er denne afgift han er kommet så langt bagud med, at han ansøger om at få den eftergivet.

Om han opnår det, ved vi ikke, men da Erik Trolle i 1689 sælger Tvis kloster gods til sin bror *Niels Trolle*, flytter Claus Ulrich Mormand fra Tvis kloster til Store Gedbo, som var »et øde sted, som var forladt for armods skyld«. Niels Trolle driver herefter Tvis kloster ved Peder Tved som bestyrer, fuldmægtig og birkefoged, men allerede i 1691 sælger han Tvis kloster til *Gabriel Grubbe*. Han er rytterofficer, har tjent sig op gennem graderne fra kornet ved 1. jyske rytterregiment til oberstløjtnant. Han bliver i 1692 sendt sydpå med 2500 mand kongelige danske tropper for at hjælpe den tyske kejser Leopold i kampen mod tyrkerne. Under dette felttog dør han og bliver begravet så langt væk fra Tvis som i Großwardein i Ungarn.

Muligvis er det denne lidenskabelige rytter, der har indrettet det ridehus ved Tvis kloster, som i 1698 bliver ombygget til kirke. Den gamle klosterkirke er nu så forfalden, at Gabriel Grubbes enke, *Anne Clausdatter Dyre*, får kongens tilladelse til at rive den ned mod at indrette en anden kirke til sognebeboerne. For at finansiere det køber hun kirkerne i Mejrup og Vinding med det resultat, at også disse kirker i de følgende år forsummes, fordi tiendeindtægterne går til indretningen af Tvis kirke.

Anne Dyre bliver ikke længe efter på Tvis. Hun driver godset ved forvalter Peder Vium, som senere køber Krogsdal i Nørre Felding. I 1703 sælger Anne Dyre Tvis kloster til købmand *Niels Ibsen* i Holstebro. Hun flytter til Gudumkloster, som hendes afdøde mand var medejer af, og her tilbringer den sidste adelige ejer af Tvis kloster sine sidste leveår.

HERREGÅRDEN

Niels Ibsen er den første ikke-adelige ejer af Tvis kloster gods. I 1705 får han kongens tilladelse til at nyde de samme rettigheder på godset som de adelige ejere havde haft, nemlig at Tvis kloster fortsat skal være en skattefri hovedgård, mod at der svares skatter og afgifter af det underliggende bøndergods. Sådanne regler gjaldt, hvis bøndergodset inden for en afstand af 2 mil var på mindst 200 tønder hartkorn. Tvis kloster gods var på 201 tønder hartkorn, og hovedgården samt avlsgården Gertrudbæk nu på 31 tønder hartkorn.

Niels Ibsen er købmand i Holstebro. Han er søn af rektor Jeppe Christensen Solgård og gift med Karen Jørgensdatter Grøn, også en bekendt Holstebro-slægt. Med købet af Tvis kloster og senere af Lergrav i Aulum drømmer Niels Ibsen formentlig om at skaffe sig rigdom som den berømte Christen Christensen Linde i Holstebro, som tilhandler sig 12 større og mindre herrøgårde i omegnen med et samlet hartkorn på 3400 tønder land, og som ved sin død i 1706 regnes for en af Jyllands rigeste herremænd.

Fallit

Sådan går det ikke for Niels Ibsen. Han opkøber en del tiender, men Tvis kloster er ikke særligt indtægtsgivende, især ikke da der nedbrænder hele 7 gårde i sognet ved en hedebrand. Den brand må have været særdeles omfattende, når man betænker, hvor spredt gårdene lå i Tvis. Niels Ibsen må låne penge for at få det til at rende rundt. Hans Thomsen Strømborg på Vinderslevgård er en af dem, der forstrækker Niels Ib-

sen med kapital og får en anden prioritet i Tvis kloster som sikkerhed.

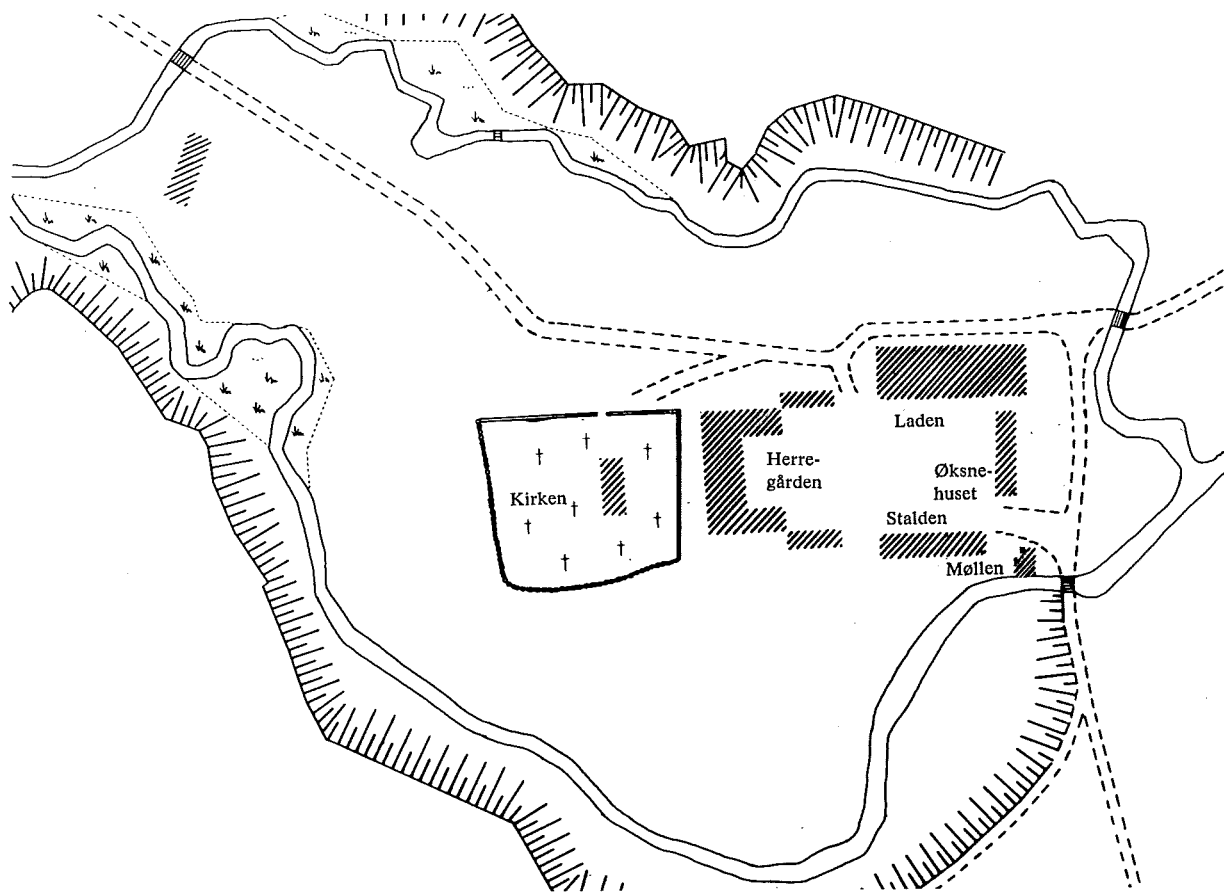
I 1727 går Niels Ibsen fallit, og Tvis kloster kommer på tvangsauktion. Stor interesse for at byde er der ikke. Det bliver sognets sognepræst *Frederik Richard*, der køber godset for 7110 rigsdaler. Ikke fordi han drømmer om at blive godsejer, men simpelthen fordi hans kone, Anna Hansdatter Strømborg, har arvet den prioritet, som hendes far havde i Niels Ibsens ejendom. Så for at få sin kones penge hjem byder ægtemanden på godset og får hammerslag.

Fra sit første ægteskab med præsten Frands Hvass har Anna Strømborg 4 børn, voksne bliver kun de to: Hans, født 1718, og Jens Hvass, født 1720, og i sit andet ægteskab med Frederik Richard har hun datteren Olive.

Jens Hvass

Sønnen *Jens Hvass* vokser op på Tvis kloster, bliver student som 17-årig og senere jurist. I 1740'erne vender han hjem til Tvis kloster for at bestyre godset for moderen, der dør 1763, 70 år gammel. På gården bor desuden moderens søster Birgitte Marie Hvass, født Strømborg, som dør 64 år gammel i 1759. Hun er den første person, som bliver begravet inde i kirken, oplyser præsten i kirkebogen.

I 1765, da Jens Hvass er 45 år, gifter han sig med Anna Magdalene Molderup, som er oberstdatter fra Vestervig kloster. Vielsen forrettes i Tvis kirke af brudens fætter, provst Vinding fra Vestervig. Det er et fornemt parti, og for at leve op til

Herregårdens hovedbygning vendte så at sige ryggen til kirkegårdsdiget og åbnede sig mod øst til gårdspladsen, der var omgivet af laden, øksnehuset og stalden. Fra møllebroen gik vejen nord om laden hen til kirken og til broen over åens nordre løb i retning mod Storåen og Mejrup. Nordvest for laden førte en bro og en vej til gårdene i den østlige ende af sognet. Denne vej eksisterede længe efter at herregården var nedrevet, som det ses på billedet på side 42.

det er Jens Hvass nu blevet justitsråd, formedels 1000 rigsdaler, og virkelig justitsråd, for yderligere 500 rigsdaler.

Jens Hvass' tid på Tvis kloster falder sammen med den stigende forståelse for det enkelte menneskes værdighed, der igen er baggrunden for landboreformerne og bøndernes frigørelse i århundredets slutning. Jens Hvass er en mand med orden i tingene og har et godt forhold til fæstebønderne. Da der i 1769 kommer en kongelig forordning om, at der skal opstilles faste regler for omfanget af bøndernes hoveriforpligtelser, er

han en af de få godsejere, som ikke stiller sig vrangvillig. Han gør, hvad han bliver bedt om: Udarbejder et generalhoveri-reglement for godset og indsender det til Rentekammeret inden den frist på 15 måneder, som kongen har sat.

I 1600-tallet var det bøndernes landgilde, der udgjorde indtægtsgrundlaget for hovedgårdene. I 1700-tallet samler godsejernes interesser sig mere og mere om driften af hovedgårdene. Studedriften bliver en af de store indtægtskilder for vestjyske herremænd, som indtil 1788 har monopol på opfødning og salg af stude. Jens Hvass har mel-

lem 70 og 100 stude under opfødning, og det giver godt.

Herregård

Stigende velstand fører som regel til øget byggeaktivitet. Sådan også i Tvis. Ganske vist får vi ikke i Vestjylland sådanne imponerende herregårdsbygninger som i Østjylland og på øerne, men alligevel: Omkring 1750 opfører Jens Hvass en ny Tvis kloster hovedgård på klosterøen. Om den lå på samme sted som den hovedgård Niels Ibsen gik fallit på i 1727, ved vi ikke, men Jens Hvass' gård er i hvert fald ikke noget lapperi. Det er et bygningskompleks, opført efter en helhedsplan, som nok fortjener betegnelsen herregård.

I sin grundplan minder den om herregården Quistrup i Gimsing, som Jens Hvass for øvrigt købte i 1771: En en-etages hovedbygning, der er 24 fag lang og 12 $\frac{3}{4}$ alen dyb. Det svarer til 280 kvadratmeter bebygget areal. Hovedbygningen flankeres af to fløjhuse, hver på 174 kvadratmeter og for enden af disse fløjhuse yderligere to mindre bygninger, der ligesom fløjhusene ligger symmetrisk i forhold til hovedbygningen og omgiver en gårdsplads, der er åben mod øst.

Hele gården er grundmuret til alle sider. Taget er af teglsten og i hovedbygningen er der en gennemgående kvist over de tre midterste fag, og der er tre skorstene. - Gården er i prægtig stand, skriver præsten i 1766 i sin indberetning til biskoppen; den er »smuk udvendig og indvendig indrettet, ziret udvendig med oliefarver og indvendig med meget smukt skilderarbejde samt prægtige mobilier«. Hele gårdkomplekset er forsynet med engelske vinduer og hollandske døre samt bræddegulv, tilføjer han.

I hovedbygningen er der en forgang med trappe op til kvisten og nedgang til kælderen. Så er der en storstue, en dagligstue, et skrivekammer, to gæstekamre samt yderligere to stuer og et fadebur.

forties. Høstebro den 29 Decbr. 1810.
Gottfried Richter.

Onsdagen den 16 Januar næste Aar 1811, Kl. 10 Formiddag bliver paa Lovs Etoffer, 4 Mil fra Høstebro, holdet offentlig Auction over bemeldte Hovedgaard Lovs Etoffer af omtr. 21 Ldr. Hartkorn, fire Hovedgaardstødt, og Møllen hvori forinellig er indrettet Grube, og Værevært, der først opbraabes samlet og siden i Værelser, alt ligesom Eijshaberne ønsker. Naar dette er fulgt, bortsalges ligesaa Gaardens Creature, samt ald den Ind- og Udboe og Besætning af naabligge Slags som Eierne der have. Gaarden er godt bygget. Paden og Hovedbygningen med 2 Kloibuse Græsmur, der er rummelige og smukke Værelser for en fornemme Familie, der er en selden Kjøn Hauge omgivet med Aaen fra Møllen, godt Fiskerie, gode Enger, god Kornmark, og en betydelig Strækning af samme Heede og Mose. De lysthavende vilde behagelig give Nøde samme Tid. Høstebro d. 18 Decbr. 1810.

J. Tranberg.

Formedelsk Alderdom, lader undertegnede sin værende Gaard Charlottelund, af Hartkorn Jord, indt. 2 Ldr. 2 Tønder i Taks. 11 Mil. og 2 Mil. 21

I en annonce i »Viborg Samler« indbydes alle »lysthavende« til auktion over herregården Tvis kloster den 16. januar 1811 klokken 10. Der var nu ikke så mange, der havde lyst. Jørgen Tranberg købte den selv.

Det nordre fløjhus rummer en forgang samt køkken, bryggers, bagestue med bageovn samt kammer til pigerne. I det søndre fløjhus er der en forgang, en havestue, to gæsteværelser samt fogenes kammer.

De to mindre tilbygninger ved fløjhusene er i virkeligheden halvtagsbygninger, »10 fag og 5 alen dybe, ege under- og fyrrevertømmer, tavl- og stentag, forsynet med vinduer og døre og med fyrreloft over hele huset«. Det sydlige hus er indrettet til sprøjtekammer og rullestue samt kammer for podemesteren. Det nordlige er knap så fornemt. Her er hønsehus og svinesti.

Som nævnt indeholder det ene fløjhus også en havestue, som formentlig er indrettet, efter at et langt større 'haugehuus væsten borgegården' bliver nedrevet omkring 1809.

Ladegården og møllen

Også avlsbygninger og ladegård indretter Jens Hvass og de er heller ikke små: 35 fag lang er den lade han bygger og indretter til korn- og hølade

Da herregården nedrives og flyttes bort fra øen, opstår Tvis mølle gård i den østlige ende af klosterøen. Af de bygninger, der ses på billedet, er det kun møllehuset ved møllebroen til venstre samt muligvis tilbygningen, som stammer fra herregårdsperioden. - Bemærk tagryggen på Tvis gamle kirke i baggrunden. Billedet er formentlig taget kort før kirkens nedrivning i 1889 fra skrænten ved den nu nedlagte vej nord om mølledammen.

og som køre- og tærskelo. Den har fire køreporte og er som hovedgården bygget med stenvure og tegltag.

Stalden og fårehuset syd i gården er 33 fag langt. Her er der foruden vognporte, hestestald, karlekamre, hakkelseshus og gæstestald også fårehus og hølade.

Øksnehuset øst i gården er 22 fag langt og indrettet til stald for studene og køerne samt en køreport. Også denne bygning er i starten flankeret af to fløjhuse, som senere sløjfes.

Selve møllehuset »hvorudi Mølle Værket er« er den eneste af bygningerne, der eksisterer i dag. Det beskrives som 4 fag eller $10\frac{1}{4}$ alen langt og

$9\frac{1}{2}$ alen dybt med tavlmur og fielmur og stråetækt. Dette hus rummer en rugkværn, en brødkværn og et »pilleværk«.

Nord for møllehuset ligger et hus, der er 5 fag langt og $9\frac{1}{2}$ alen dybt, stråetækt og med tavlmur og fyrrelofter, fornødne vinduer og dør samt en skorsten. Det er indrettet til møllestue, møllersvendens kammer samt forgang til møllen.

Peder Gedsted

Jens Hvass dør i 1773, og hans enke Anna Magdalene Molderup når både at forlove sig og testamenterer Tvis kloster til sin forlovede, ritmester

Henrik Fischer, inden hun selv dør i 1774. Den nye ejer ønsker ikke at drive godset, så han skøder samme år gården til *Frederik Westrup*, som er født i 1729 og gift med Karen Kirstine Quistgaard til Stubbergaard, født 1744 som datter af Morten Andersen Quistgaard til Stubbergaard.

De får en datter i 1777, og hvis vi skal tro kirkebøgerne er det første gang en ejer af Tvis kloster hovedgaard lader sit barn døbe i Tvis kirke, som han selv ejer. Barnet får ved dåben navnet Mette Bolette, og fadderne var: Jomfruene Kirsten Quistgaard og Mette Quistgaard, monseur Mads Borch fra Holstebro, monseur Mads Quistgaard og monseur Anders Quistgaard. - Det har været en stor dag. Året efter får herskabet på Tvis kloster endnu en datter, der bliver døbt Claudiane, og i 1779 dør Frederik Westrup. Enken gifter sig så med *Peder Gedsted*. I dette ægteskab er der ingen børn.

Stuedrift

Peder Gedsted og Karen Quistgaard bor på Tvis kloster indtil 1802, da de sælger og i stedet køber Krogsdal i Nørre Felding, hvor Peder Gedsted dør i 1806. I deres tid på Tvis kloster bevares de af Jens Hvass opførte bygninger stort set uændrede: Det er en stor og værdig hovedgård med en stor ladegård til, og folkeholdet viser, at der på Tvis kloster fortsat lægges vægt på den animalske produktion.

Foruden Karen Quistgaards to piger fra første ægteskab, bor her 11 personer i 1787: en ladefoged, en staldkarl, en podemester, som tillige er skoleholder i sognet om vinteren, en møllersvend, endnu en staldkarl, som tillige er kusk for herskabet, 3 hyrder, en husholderske, en brygerspige og en køkkenpige. 15 år senere udgør folkeholdet en forvalter, en ladefoged, en møllersvend, to staldkarle, en studerøgtter, en ko-røgtter, en fårepasser, to hyrder, en køkkenpige og en brygerspige.

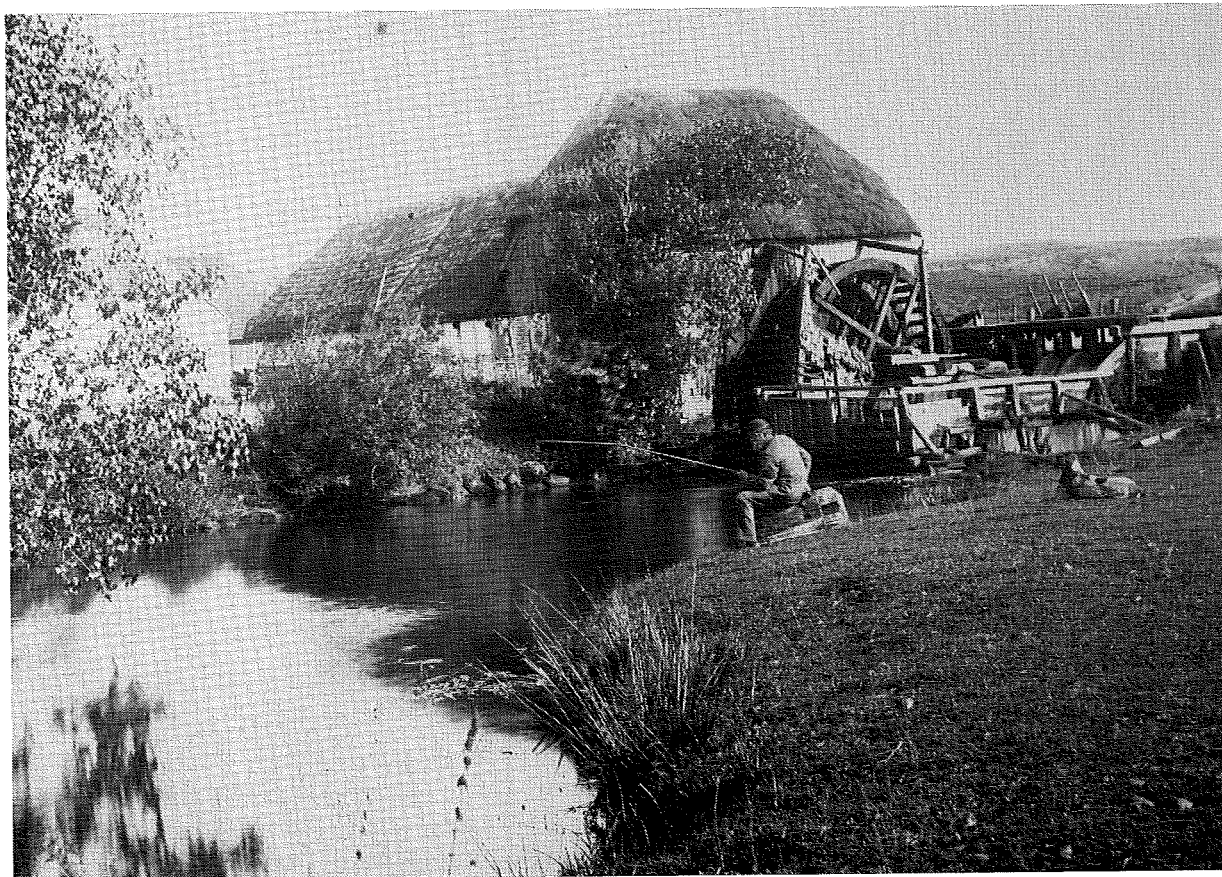
Godset slagtes

Tvis kloster hovedgård med ladegård og mølle. Avlsgården Gertrudbæk samt 7 fæstehuse på Tvis kloster mark. Kirketiende fra Tvis, Vinding og Mejrup kirker. Af bøndergods al jorden i Tvis sogn med 34 gårde og 4 boel, 6 gårde og 2 huse i Mejrup, 2 gårde i Aulum, 4 gårde i Hodsager, 12 gårde i Vinding og 2 gårde i Vind. - Det er, hvad Tvis kloster gods omfatter, da det i 1802 bliver solgt for 65.000 rigsdaler til herredsfoged *Casper Møller* til godset Højris i Ikast sogn og *Morten Westrup* til Herningholm.

Det er et par rigtige godsslagtere, de to. Købesummen for godset er for intet at regne imod den fortjeneste de tager hjem, da de med kongelig bevilling i ryggen i 1804 sælger al bøndergodset i sognene til de hidtidige fæstere. Også Gertrudbæk sælger de ved den lejlighed til den hidtidige forvalter på stedet.

Efter således at have hjemtaget en betydelig spekulationsgevinst sælger de Tvis kloster hovedgård, som nu er reduceret til 25 tønder hartkorn, ved en auktion i 1804 til *Sophie Magdalene Poulsen*. Om hun blot er stråkvind for yderligere spekulation, vides ikke, men i 1806 udparcelleres Tvis kloster mark med de 7 fæstehuse i 33 parceller, der også udbydes til salg. Hovedparcellen med Tvis kloster hovedgård og møllen bliver solgt til *Christian Nybo Lundsgaard*.

I 1810 averterer han gården til salg ved auktion. I Viborg avis hedder det, at gården »er godt bygget, omfatter hovedbygning og lade med 2 fløjhuse, grundmur, rummelige elegante værelser for fornem familie, sjælden skøn have omgivet af åen«. Den bliver købt, ikke af en enkeltperson, men af et interessentselskab, bestående af byfogeden i Holstebro, *Jørgen Tranberg*, som ved siden af sin offentlige stilling drev en udstrakt handel med ejendomme, samt to Holstebro-købmand, *Søren Houmark* og *Christian Gudichsen*. For tredje gang inden for 11 år udstykkes den, denne gang i 70 parceller og i 1812 averterer interessentselska-

Billedet af Tvis mølle med fiskeren i forgrunden er utvivlsomt taget samtidig med billedet på side 42. Vinkelbygningen til møllehuset rummer møllestue, bolig for mølleren samt forgang til møllen.

bet hovedparcellen, nu reduceret til 6 tønder hartkorn, til salg til den højstbydende. Tvis klostres tid som gods er forbi.

Rytterhest

Tvis mølle udskilles ved den lejlighed fra Tvis kloster. Af auktionsbetingelserne fremgår, at køberen af Tvis mølle skal betale møllersvenden 50 rigsdaler, lig med et halvt års løn, til næste mikelsdag. Og den, der byder på Tvis kloster hovedparcel, skal vide, at køberen har pligt til at

holde en rytterhest og anskaffe en ny, når den gamle er udtjent. Han skal endvidere sammen med ejeren af Tvis mølle vedligeholde møllebroen over Tvis Å. Han skal lade Tvis kirkes ejere få adgang til at hente fornøden jord til kirkegårdsdiget i Roumerbæk hede, hvor det så end er, samt indrømme kirkeejerne fornøden plads til reparation af kirken, når det behøves. Beboerne i Elkjær og Mejrup har tilladelse til at hente mergel i Tvis klostres mergelgrav og de har fri kørsel ned over markerne. Det samme gælder udflytterne og parcellisterne på de solgte parceller - dog må der

Væk er både fiskeren, hunden, stemmeværket og møllehjulet. Stråtaget er erstattet af pandeplader, og også murene er beklædt med moderne byggematerialer. Hvor tilbygningen lå, går nu Tvis Møllevej.

ikke uden tilladelse graves nye mergelgrave uden for de gamle.

Gården flyttes

Jens Pedersen Søgaard hedder den mand, der køber den nu stærkt reducerede hovedparcel i 1812. Vi er midt i både landbrugets og hele landets værste kriseår, og det kniber for den nye ejer. Flere gange kræver kreditorerne gården på tvangsauktion. I 1828 bliver det alvor. Jens Pedersen Søgaard må gå fra gården, hvis bygninger er alt

for store til det reducerede jordtilliggende. I 1828 får *Hermann Gudichsen* hammerslag på Tvis kloster for et bud på 2000 rigsdaler. Han nedriver gårdens bygninger på klosterøen og bygger en ny og mindre gård på 'æ hyw juer', på gårdens marker øst for klosterøen, hvor landbrugsejendommen 'Tviskloster' ligger den dag i dag, Grydholtvej nummer 3.

Tilbage på klosterøen står foruden kirken herefter Tvis mølle samt nogle avlsbygninger, som indgår i ejendommen Tvis mølle gård i øens østlige ende.

SERIES PASTORUM

Rækken af præster i Tvis er lang. Hvor andre sogne kan klare sig med en tavle, hænger der bagest i Tvis kirke hele to med præsternes navne. De virkede både i Nørre Felding og Tvis samt siden 1984 desuden i Mejdal sogn, der udgør et pastorat. Nørre Felding er hovedsognet, og her ligger præstegården, hvis historie falder uden for denne bogs rammer. Men det gør præsterne ikke. Her er de:

Den ældste præst i Nørre Felding-Tvis man kender navnet på var *Jacob Jensen Bølling*, som omtales 1584. Efter ham kom *Daniel Andersen*, *Hans Christensen Riber* og *Peder Pedersen Sommer*. Alt, hvad vi ved om dem, er deres navne. I 1650 blev *Mads Christensen Bruun Ørre* kaldet til embedet af Claus Ulrich Mormand på Tvis kloster. Han var gift med Karen Hansdatter og var præst her til sin død i 1676. Han efterfulgtes af *Laurids Pedersen Grøn*, som stammede fra Nøvling sogn. Grønsøgade i Holstebro har navn efter et medlem af denne slægt, som gjorde sig stærkt gældende i Holstebro. Laurids Pedersen Grøn var gift med Anne Jepsdatter Solgaard - også en berømt Holstebro-familie - med hvem han fik 5 sønner og 2 døtre. Kirkebøgerne i Nørre Felding-Tvis er bevaret fra 1676, det år Laurids Pedersen Grøn tiltrådte embedet.

Når en præst døde, var det ikke ualmindeligt, at hans efterfølger i embedet måtte gifte sig med enken, hvis han ville have embedet. Det gjorde *Frands Jensen Hvass*, da han, 32 år gammel, efterfulgte Laurids Pedersen Grøn ved dennes død i 1700. Det var Anne Dyre på Tvis kloster og hendes søster Elsebeth Dyre på Krogsdal i Nørre Fel-

ding, der kaldte Frands Hvass til embedet, som var meget ringe aflagt. Men det hjalp, da han tilige blev provst over Ulfborg provsti. I 15 år er han gift med præsteenken Anne Jepsdatter Solgaard. Så dør hun, og året efter ægter Frands Hvass, der nu er 48 år, den 25-årige Anna Strømborg Hansdatter fra Vinderslevgård. Hun er et godt parti, der bringer en vis velstand til huse. Hendes far er Hans Thomsen Strømborg, ejer af Vinderslevgård i Århus stift. Han har lånt ejeren af Tvis kloster, Niels Ibsen, 4700 rigsdaler og som sikkerhed fået en prioritet i Tvis kloster. Denne prioritet arver Anna Strømborg ved faderens død i 1718.

I 1726 dør Frands Hvass, og enken Anna Strømborg gifter sig med efterfølgeren, *Frederik Richard Hansen*, som er foged på Timgaard, da han bliver kaldet til embedet. Året efter går Niels Ibsen på Tvis kloster fallit, og for at redde nogle af de penge, som hans kone har stående i godset, køber han ved tvangsauktionen i 1727 Tvis kloster gods for 7110 rigsdaler. Ret længe får han nu ikke glæde af at være både godsejer, kirkeeejer og sognepræst. Han dør i 1729 efter kun 3 år i embedet. Enken tager ophold på Tvis kloster, hvor hun dør i 1763, 70 år gammel, og begravnes i Tvis kirke.

Sjusket kirkebog

I de følgende år er kirkebøgerne sjusket ført. Der mangler oplysninger om fadderne ved barnedåbene, senere er end ikke de døbte børns navne eller køn indført. For et enkelt år er der kun note-

ret en eneste dåbshandling, og fra 1736 til 1749 er kirkebøgerne simpelt hen ikke ført. Præsten, der må formodes at være skyld i dette, hedder *Niels Lauridsen Sommer*, som blev ordineret i embedet i 1729 og som sad her til sin død i 1749. Hans sju-skeri som kirkebogsfører er årsag til, at vi har nogle kedelige huller i udredningen af slægterne på gårdene i Tvis. Pastor Niels Lauridsen Sommer var gift med Sophie Elisabeth Clemensdatter Fog af Hviding, syd for Ribe. Efter mandens død flyttede hun til København, hvor hun døde i 1768. Det må være en slægtning af hende, den *Peder Clemmensen Fog* af Hviding, som bliver kaldet til embedet i 1749, men som døde samme år af sprinkler, før han nåede at blive ordineret.

Orden i tingene kommer der igen med *Damianus Christensen Knudsen*, som var her fra 1749 til 1776. Han var født i Roskilde i 1717 som søn af universitetsforvalter Carl Knudsen og Bodil Stendorph. I 1750 giftede han sig med Ellen Møller, født på Kjølkegård i Vendsyssel i 1717 og død som enke i Holstebro i 1789. Der er ingen børn i ægteskabet. Damianus Knudsen roses af biskop Brorson i 1751 for sin smukke prædiken, og igen i 1758 roser Brorson ham for hans »grundige prædiken om vor frelsers kærlige anvisning til en Gud takkelig bøn«.

Peder Randrup var kapellan i Tvis allerede fra 1774, og overtager sognepræsteembedet ved forgængerens død i 1776. Peder Randrup er født i 1748 i Vestervig som søn af Christen Randrup. Han blev student fra Aalborg Katedralskole og blev kandidat i 1771. I 1777 blev han gift i Ryde med Karen Bertelsen, født 1748 som datter af forpagter på Eskjær Jeppe Bertelsen og Mette Hansen. De havde 3 sønner og to døtre. Peder Randrup var rationalist og foregangsmand i landbrug, skole- og fattigvæsenet. Han købte sig en part i Krogsdal i Nørre Felding, da den blev solgt ved auktion i 1799. Det er vist nok denne part i Krogsdal, som i 1801 tilskødes Peder Randrup som ejendomsret til Stavshede, det senere

Feldingholm, som han ejer og driver indtil sin død i 1829. Han var da 81 år og havde været præst i 54 år og 9 måneder og været gift i 49 år. Han blev bisat i Nørre Felding kirke.

Carl Hasager var præst her fra 1829, indtil han i 1841 flyttede til Låstrup-Skals ved Hjarbæk Fjord nord for Viborg. Han har fået det skudsmål, at han var en stille, venlig mand, men en noget tør prædikant, modstander af de gudelige forsamlinger og vækkelsesfolkene. Han var gift med Dorothea Hansine Hørning, og parret efterlod sig ved deres død en betydelig formue, som de testamenterede til hjælp for unge studerende. De havde en herskabelig villa på Frederiksberg, som de skænkede til et kollegium, Hasagers kollegium.

Hyppige præsteskit

Når præsterækken er så lang, skyldes det blandt andet, at der fra 1841 til 1925 er 18 sognepræster i Nørre Felding-Tvis. Ikke mange sogne har oplevet så hyppige præsteskit.

Christopher Salling Høgsbro var her fra 1841 til sin død i 1852. Han var født i 1803 i Rødding og bror til højskoleforstanderen og venstrepolitikerens Sofus Høgsbro. Han giftede sig i 1842 med Ane Henriette Cathrine Poulsen, født 1823 som datter af Christen Poulsen i Vegem mølle og Maren Schou. Parret fik tre døtre.

Nis Hanssen var sønderjyde, født i Øster Højst i 1808. Allerede som student var han aktiv i kampen for danskhedens sag i Sønderjylland. Han blev cand.theol. i 1841 og adjunkt i Århus i 1842. Han blev medejer og senere enejer af Hastrup, hvor han oprettede og fra 1845 til 1848 styrede et landvæsensinstitut. Derefter var han lærer ved Odense Realskole og redaktør af »Fyens Avis« fra 1848 til 1849. Det var således en yderst aktiv og alsidig mand, der i 1852 kom til Nørre Felding-Tvis sogn. Han var umådelig flittig og samvittighedsfuld og regnes for den betydeligste præst i Nørre Felding-Tvis i det 19. århundrede. Den se-

nere biskop Peder Madsen, som stammede fra Vinding, blev konfirmeret af Nis Hanssen i Tvis kirke, og han fik i præstegården undervisning af Nis Hanssen, inden han drog af sted til Viborg Katedralskole. Nis Hanssen flyttede i 1859 til Sattrup i Sønderjylland, hvor han døde i 1866.

Henrik Georg Marius Hansen var præstesøn fra Vadum. Han var født i 1824 og var præst her i sognet fra 1859 til 1873, da han flyttede til Vadum sogn, hvor faderen havde været præst. Han var ugift og helbredsmæssigt ingen stærk mand. »Sølle Hansen« blev kan kaldt, og sølle var også kirkegangen. Skulle der lyses til ægteskab, måtte man have bud efter folk for at der overhovedet var nogen at lyse for.

Peter Ammundsen var her fra 1873 til 1878. Han var et udpræget ordensmenneske. Kirkebøgerne er i hans tid ført med omhu og man glædes over hans smukke skrift, hvilket bestemt ikke kan siges om forgængeren. Han var en meget flittig præst, hans forkyndelse var ikke retningspræget men med klart personligt sigte, ligevægtig og vederhæftig, al hans tale var velovervejet, hedder det om ham. Han var glad for at være her, men tålte dårligt det vestjyske barske klima, hvorfor han søgte og fik embede i Pjedsted. Peter Ammundsen havde to sønner, der begge blev biskopper over henholdsvis Lolland-Falster og Haderslev stift, samt en datter, der blev gift med en gårdejer i Klovborg.

Lille Møller

Jens Peder Møller var fynbo, søn af provst C.F. Møller og som faderen udpræget grundtvigianer. Han var lille af vækst, blev kaldt »Lille Møller«, men hans tale var fængende og han samlede mange tilhørere. Også fra Holstebro kom der jævnligt kirkegængere til pastor Møllers gudstjenester. Han var en folkelig mand, holdt bibellæsninger og foredrag, og mange af hans tilhængere sluttede sig senere til Morten Larsen i Valgmenighedskirken i Holstebro. Jens Peder Møller var

præst i Nørre Felding-Tvis i fem år, fra 1878 til 1883.

Han efterfulgtes af *Niels Kristian Armoose Poulsen*, som er født i 1855 som søn af Poul Andersen Refskou. Han blev støttet af pastor Reumert i Holstebro, der læste med drengen, så han blev student og siden teolog i 1883 og dernæst sognepræst i Nørre Felding-Tvis. Indre Mission fik i disse år fodfæste i sognet sammen med grundtvigianismen, og pastor Poulsen fandt sin plads i Indre Mission, men allerede efter to års forløb flyttede han til Harbøre, hvor Indre Mission stod stærkere.

Også *L.C. Petersen* sluttede sig til Indre Mission. Han var en lidt tør prædikant, gik flittigt på husbesøg i det vidtstrakte sogn, holdt bibellæsninger og missionsmøder og bidrog til oprettelsen af nogle gode, små IM-samfund. Han var her kun i halvandet år. Så flyttede han til Bredstrup og blev sognepræst dér.

Carl Vilhelm Marius Norup var den unge præst, som blev indsat i embedet samme dag som Tvis nye kirke blev indviet i 1887. Han var en nidkær vækkelsesprædikant og har skabt sig et navn i Indre Missions historie, men dog ikke i sin Tvisperiode. Han var en forkynder ud over det almindelige, var meget søgt som taler og han fik folk meget tæt ind på livet med evangeliet. Norup var her ikke i mere end fem år, og i hans tid skærpedes modsætningerne mellem Indre Mission og grundtvigianerne i sognet. Indre Mission voksede støt, men samtidig blev flere og flere grundtvigianere sognebåndsløse og søgte til Morten Larsen i Valgmenighedskirken i Holstebro. I 1892 søgte Norup til Dejbjerg.

Efterfølgeren *Peter Ferdinand Boesen* blev en meget afholdt præst den korte tid han var her. Han døde knap 31 år gammel, en fin og elskelig ung mand, ikke særligt retningspræget. Efterfølgeren hed *M.J.A.J. Jensen*. Han var her fra 1894 til 1899 og efterfulgtes af *Johannes Sørensen*, som døde i embedet i 1901, kun 35 år. Det var tragisk.

Børnene fra Tvis gik til konfirmationsforberedelse i missionshuset i Tvis og blev konfirmeret den 5. oktober 1919. Her er de fotograferet i haven til præstegården i Nr. Felding sammen med pastor Jens Nielsen og ni drenge fra Nr. Felding, som blev konfirmeret den 12. oktober.

På forreste række sidder fra venstre: Anna Katrine Jensen, Lille Soels - Marie Jepsen fra Blåkær - Anna Katrine Kirstine Jensen fra Tvis-kloster - Agnes Kirstine Thomsen fra Lykkens Prøve - Anna Marie Knudsen fra Østerlund - Jenny Christa Dyrmosse Jensen fra Bækkehøj - Nielsine Jephine Jeppesen fra Nygård - Johanne Katrine Vestergaard fra Munkedal.

I midterste række er de to piger Anne Karoline Krupsdahl fra Sparretoft og Petrea Frederikke Jensen fra Øster Morre. De fire drenge er alle fra Nr. Felding.

I bageste række står ved siden af pastor Nielsen: Niels Ingvard Knudsen fra Sparretoft. Så følger to drenge fra Nr. Felding. Dernæst Viggo Bitsch fra Tvis by - Peder Kristian Mogensen fra Vester Skautrup - Nr. Felding-bo - Carlo Emil Jensen fra Moesgaard og igen to drenge fra Nr. Felding.

Han var i sommeren 1900 blevet forlovet med en datter af pastor Jens Peder Møller, som var sognepræst her fra 1878 til 83, og bryllupsdagen var fastsat til den 23. juli 1901. Samme dag døde han af en blodstyrtning.

Sick-historier

Georg Julius Sick fra 1901 til 1909 betegnes af de

fleste som en misforståelse i præsteembedet. Han bekendte sig til Indre Mission og var ikke en dårlig prædikant, men hans privatliv var temmelig uheldigt, og det førte til adskillige klager og indberetninger. Sikke Sick-historier der blev fortalt! Mange i sognet lod deres børn konfirmeres hos andre præster, først og fremmest hos Morten Larsen i Holstebro. I 1909 blev han afskediget fra

sit embede og kort efter skilt fra sin kone. I 1908 udgav han bogen: »Ak, vidste du dog, hvad der tjener din fred«. Hans afskedigelse vakte betydeligt røre i sognene. Tvis burde hedde Tvist, sagde man.

Det var ikke nogen let opgave de følgende præster fik efter den historie. Grundtvigianerne i sognet søgte fortsat Valgmenighedskirken i Holstebro, og også missionsfolk søgte udensofns eller samledes i missionshuset. Kirkegangen var meget ringe, da pastor *Axel Holm* kom hertil i 1910, men i hans tid bedredes det noget. Han var født i København i 1875 og havde embede på Venø, inden han kom til Nørre Felding-Tvis. I 1916 flyttede han til Vor Frelsers kirke i Esbjerg og blev efterfulgt af *Jens Nielsen*, som var opvokset på Mors, og som havde sit udgangspunkt i Indre Mission. Han kom nu godt ud af det med alle kredse i sognet, men flyttede i 1921 til Brorsons kirke i København.

Så fulgte to sognepræster, som ikke var teologer, men hjemvendte missionærer fra det fjerne Østen, Japan og Kina. Det var *J.M.T. Winther* og *J.C. Lykkesgaard*, der var her henholdsvis 1921-22 og 1922-24.

Pastor Schmidt

Med pastor *Niels Peter Mortensen Schmidt* kom der endelig en præst, som slog sig til ro i embedet. Han var præst her i 35 år. Han var sønderjyde, født 1895 i Hajstrup ved Haderslev, blev student fra Haderslev Katedralskole i 1915 og deltog som så mange unge danske sønderjyder mod sin vilje som tysk soldat i første verdenskrig, hvad der prægede ham for livet. Efter krigen og Sønderjyllands genforening med Danmark læste han teo-

logi i København, blev kapellan i Holstebro-Måbjerg sogn og fik i 1925 embedet i Nørre Felding-Tvis, som han bestred, til han gik af i 1960. Han blev gift i 1925 med Johanne Marie Olesen, født 1901 i Ryde. Parret fik børnene Ole i 1927, Else i 1931, Inger i 1932, Iver i 1935 og Hans Christian i 1940.

Pastor *Viggo Holger Andersen* kom hertil i 1960 og var i embedet, indtil han tog sin afsked i 1977. Han er født i Åby i 1910, var som ung kandidat højskolelærer i Åby, blev derefter sognepræst i Givskud og fra 1952 residerende kapellan ved Kildevældskirken i København. Han er gift med Inger Geisler Mortensen, født i København. Parret har børnene Poul Verner, født 1939, Lone Elisabeth i 1942 og Torben Niels Christian i 1944. Efter pensioneringen i 1977 flyttede parret til Vinding, men er siden flyttet til Engparken i Tvis.

Pastor *Leif Pedersen* tiltrådte embedet i 1978 og flyttede i 1979 til Ørbæk-Refsvindinge på Fyn. Han er født i Køng sogn og gift med Bente Vernstrøm Ebbesen, født 1948 i Århus. Parret har børnene Janni, født 1969 og Tanja, født 1974. Leif Pedersen er cand.mag. i kristendomskundskab og latinsk middelalderfilologi og blev præsteordineret i 1977.

Ægteparret *Ebbe Fibiger* og *Lise Brandt Fibiger* er de nuværende sognepræster i Nørre Felding-Tvis sogn og det nye Mejdal sogn, som blev udskilt i 1984. De kom hertil i 1980 fra henholdsvis Filips kirke og Solvang kirke i København. Ebbe Fibiger er født i 1950 i Farsø, blev cand.theol. i 1975 og gift i 1971 med Lise Brandt Nielsen, født 1949 i Fredericia. Hun blev cand.theol. i 1976. Parret har børnene: Thomas født i 1976, Morten i 1980, og Anders i 1985.